

«Du burde få en du også»

Moderskapsmas og barnfrihet i

Linn Strømsborgs Aldri, aldri, aldri (2019)

Maja Marcussen

NOR4395 – Masteroppgave i nordisk litteratur

30 studiepoeng

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2022

«Du burde få en du også»

Moderskapsmas og barnfrihet i

Linn Strømsborgs Aldri, aldri, aldri (2019)

Maja Marcussen

UNIVERSITETET I OSLO

© Maja Marcussen

2022

«Du burde få en du også»: Moderskapsmas og barnfrihet i Linn Strømsborgs *Aldri, aldri, aldri* (2019)

Maja Marcussen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Grafisk senter, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I denne masteroppgaven undersøker jeg hvordan moderskapet problematiseres i Linn Strømsborgs roman *Aldri, aldri, aldri* (2019). Hovedpersonen i romanen er *barnfri* (frivillig barnløs). I oppgaven argumenterer jeg for at kvinner opplever press til å bli mødre på grunn av eksisterende forventninger knyttet til deres kjønn. I analysen benytter jeg meg av teoretiske perspektiver fra feminismen og det Toril Moi kaller *moderskapsmas*. I kombinasjon med Erving Goffmans begrep *informasjonskontroll*, undersøker jeg hvordan hovedpersonen forsøker å unngå stigmatisering. Jeg forstår *moderskapsmas* som et overordnet perspektiv som favner verkets fremstillinger av eksternt press, som kommer til syne i hovedpersonens samhandling med bikarakterene. I tillegg forstår jeg *informasjonskontroll* som en strategi hovedpersonen benytter seg av for å unngå negative reaksjoner knyttet til egen barnfrihet. De siste årene har norske kritikere snakket om en samtidslitteratur som er preget av barsel- og moderskapsbøker. Flere av bøkene handler om moderskapet som erfaring og det å ønske å leve et liv med barn. Jeg mener at *Aldri, aldri, aldri* gir et unikt perspektiv på moderskapet som er interessant å utforske.

Jeg ønsker meg et langt liv, og jeg vil fylle det med bøker.

Linn Strømsborg, fra *Aldri, aldri, aldri* (2020, 162)

Forord

Jeg har forsynt meg grådig av barsel- og moderskapsromanene som har kommet ut de siste årene. Hva er det med moderskapet som både fasinerer og skremmer? Da jeg hørte at Linn Strømsborg skulle ut med romanen *Aldri, aldri, aldri* (2019) var forventningene mine skyhøye. Den skuffet åpenbart ikke ettersom jeg har skrevet denne masteroppgaven. *Takk, takk, takk* for at du skrev denne boken!

En stor takk til min veileder Sissel Furuseth for grundige tilbakemeldinger, idémyldring og god veiledning gjennom hele semesteret. Tusen takk til Mathilde Andresen for korrektur, konstruktive tilbakemeldinger og støtte i innspurten. I tillegg vil jeg takke mine flotte medstudenter og de fine folka jeg har blitt kjent med gjennom Lasso. Det har vært deilig å ha noen å dele tanker, frustrasjoner og gleder sammen med. Blindern ville vært kjedelig uten dere! Til slutt vil jeg takke min familie og samboer. Takk for støtten og heiaropene!

Maja Marcussen

Blindern, juni 2022

Innholdsfortegnelse

<i>Sammendrag</i>	V
<i>Forord</i>	VII
<i>Innholdsfortegnelse</i>	IX
1. <i>Innledning</i>	1
Problemstilling	2
Bakgrunn.....	3
Resepsjon og tidligere forskning	5
Teoretiske innganger.....	8
2. <i>Analyse</i>	12
Komposisjon og helhet	12
Hvem er hovedpersonen?.....	14
Philip – vil ha barn.....	17
Heller far enn mor.....	21
Moren – aldri bestemor	26
Anniken – vennskap og moderskap	30
De nevner det HELE TIDA	36
3. <i>Avsluttende refleksjoner</i>	42
Bli mor?	42
Mellom Haugen og Moi.....	44
Veier videre.....	45
Det kreves mot å være annerledes	47
<i>Litteratur</i>	49

1. Innledning

Moderskapet har de siste årene blitt tematisert i den norske samtidslitteraturen. Kritikere snakker om barsellitteratur, barselbølger og moderskapsromaner. Det å bli mor beskrives av mange kvinner som det største man kan oppleve i livet. Mange mener at livet ikke er meningsfullt før man får barn. Men hva med de som ikke får barn? Hvordan forholder samfunnet seg til kvinner som *frivillig* avviser moderskapet? Det er spørsmål jeg har stilt meg selv under lesningen av moderskapsbøkene og som jeg ønsker å undersøke i denne oppgaven.

I 2004 uttaler litteraturprofessor Toril Moi seg om det hun kaller «moderskapsmas». Feminisme handler om frihet – frihet til å få barn og frihet til å la være (Moi 2004). Moi ønsker å ta et oppgjør med den heteronormative feminismen som prioriterer heteroseksuelle barnefamilier fremfor andre samlivsformer. Hun argumenterer for at samfunnets ideologiske normer gjør det umulig for kvinner å leve uten barn uten å bli stemplet som egoistiske. Media og politikere forer oss med «propaganda om moderskap og familieliv», og dette presset er med på å reprodusere eksisterende moderskapsideologier (2004). Moi etterspør større synlighet rundt andre typer familiekonstellasjoner: «Hvor finnes oppmuntrende reportasjer om kvinner uten barn? Artikler om det kreative og selvstendige livet til lesbiske og homoseksuelle par uten barn? Om fordelene ved å slippe unna det tradisjonelle parforholdet?» (2004). Frivillig barnløse blir altså usynliggjort og møtt med negative reaksjoner. De blir stigmatisert på grunn av sitt valg. Det er 18 år siden Toril Moi uttalte seg om moderskapsmasen, og innlegget hennes fremstår som like relevant i dag. Hvor er egentlig de frivillige barnløse – nærmere bestemt de *barnfrie*?

En roman som nettopp problematiserer moderskapet er Linn Strømsborgs roman *Aldri, Aldri, Aldri* (2019). Den navnløse hovedpersonen i romanen vil ikke ha barn. Faktisk har hun «aldri forstått hvorfor vi mennesker får barn» (Strømsborg 2020, 18). Hun kan ikke kjenne seg igjen i den biologiske driften som venninnene hennes har, og som de siste årene har blitt tematisert i samtidslitteraturen. Hovedpersonen opplever at hun er alene i sitt valg om å ikke få barn. Vennene som tidligere ropte høyt at de ikke skulle ha barn er alle blitt foreldre. I tillegg føler hun press fra familie og venner som forsøker å overtale henne til å få barn. Hovedpersonen opplever at mange blir provosert av hennes manglende barneønske. For å unngå konflikt holder hun igjen informasjon om seg selv og sitt valg. Reaksjonene fra omverden resulterer i at hun føler seg som et avvik: «så aleine, så utafør, så uvanlig» (46). I

mottakelsen av boka forsterkes denne annerledesheten gjennom kritikernes syn på hovedpersonens valg. Klassekampens Eivind Myklebust reflekterer over sine egne fordommer om barnfrie: «Under lesinga bygger det seg opp ei forventning i meg, utvilsamt på grunn av normer både i samfunnet og i den forteljande fiksjonen, om at hovoudpersonen skal ombestemme seg – at ho skal sjå lyset og kjenne lysta til å få barn ho og» (Myklebust 2018). Det er ikke rart at Myklebust har denne narrative forventningen, for i mange romaner som tematiserer barnløshet ender hovedpersonen opp med å få barn. Men Strømsborg holder tilbake og lar hovedpersonen sin forbli barnløs – og det helt frivillig. «Slik skapar ho medvit om forventningane våre og set oss til å reflektere over dei», konkluderer Myklebust (2018). Det at kritikeren her sitter med en forventning om at hovedpersonen skal endre mening, kan leses som et resultat av «moderskapsmaset», eller av en pronatalistisk kultur. Josephine Coates-Davies mener at: «the social and cultural impact of pronatalism [...] forces non-motherhood into a phenomenon in its own right» (Coates-Davies 2020, 242). Det er verdt å undersøke hvordan ikke-moren betraktes som et avvik, og hvordan kvinner opplever press til å bli mødre på grunn av eksisterende forventninger knyttet til deres kjønn. Det å ikke få barn, synes ikke være et alternativ – selv i Norge hvor kvinners reproduktive rettigheter er sterkere enn i mange andre land.

Problemstilling

I denne oppgaven vil jeg utforske Linn Strømsborgs roman *Aldri, aldri, aldri* (2019), med mål om å finne ut hvordan verket fremstiller det å velge et liv uten barn. I analysen av romanen ønsker jeg å undersøke hvordan hovedpersonen forholder seg til moderskap og barnfrihet i samhandling med bikarakterene. Jeg ønsker å se nærmere på hvordan moderskapsmaset viser seg i romanen, og hvordan hovedpersonen benytter seg av ulike strategier for å unngå dette. I analysen tar jeg med meg teoretiske perspektiver fra feminismen og det Toril Moi kaller *moderskapsmas*. I kombinasjon med Erving Goffmans begrep *informasjonskontroll*, vil jeg undersøke hvordan hovedpersonen forsøker å unngå stigmatisering. Problemstillingen analysen tar utgangspunkt i er: Hvordan problematiserer Linn Strømsborgs *Aldri, aldri, aldri* (2019) ulike perspektiver knyttet til moderskapet, uten at hovedpersonen selv ønsker å bli mor?

I innledningskapittelet vil jeg gi en introduksjon til den litteraturhistoriske konteksten romanen er skrevet inn i. Deretter vil jeg introdusere forfatterskapet og resepsjonen av verket.

Videre vil jeg introdusere to teoretiske innganger: moderskapsmas og informasjonskontroll. I analysekapittelet vil jeg legge vekt på bivarakterenes funksjon, samt forventninger knyttet til kjønn og moderskap. Analysen jeg skal utføre er ikke utpreget teoretisk, men jeg tar med meg sentrale perspektiver fra feministisk teori og stigmatologi i min lesning.

Bakgrunn

«Hvorfor vil alle plutselig skrive bøker om sine egne barn og det å bli foreldre?», spør litteraturkritiker Endre Ruset høsten 2018 (Ruset 2018). Bokhøsten var preget av en samtidslitteratur som tematiserte det å få barn og det å prøve å få barn. Dette omtaler Ruset som en «tsunami av brystmelk» og en «barselbølge» (2018). I kategorien barselbøker finner man både skjønnlitteratur og sakprosa som handler om graviditet, IVF-forsøk, adopsjonsprosesser, fødselsdepresjon, småbarnslivet og mer. De ligner på hverandre fordi de handler om å ønske seg et liv med barn. For mange er det å ønske seg barn det mest naturlige i hele verden, og det oppfattes som unormalt å leve uten barn.

I et intervju med *Los Angeles Review of Books* forteller den kanadiske forfatteren Sheila Heti at hun opplever moderskapsbøkene som triste fordi mange av bøkene tematiserer lidelse i forbindelse med morsrollen: «So many books about motherhood are about the suffering of being a mother, yet why did they choose to be a mother — to risk the fact that they would suffer in the ways that a mother, in particular, suffers?» (Wolf 2018). Moderskapsromanene fungerer ikke som overbevisningsmiddel til å skaffe barn, skal man tro Heti. Det kan hende det samme kjennetegner moderskapsromanene fra Norge og de andre nordiske landene. For eksempel leser jeg Heidi Fures *Dyret* (2018) og Olga Ravns *Mit arbejde* (2020) som rå skildringer av moderskaps erfaringen. Forfatterne skriver ikke frem idylliserende skildringer av familielivet. Det er gjerne fødselsdepresjoner, en dyrisk biologisk trang, og manglende forståelse fra partneren som kjennetegner moderskapslitteraturen. Likevel utforskes grunnene til at man ønsker å få barn i liten grad – muligens fordi det tas for gitt?

Av skjønnlitteratur er det et fåtall bøker som eksplisitt handler om å være frivillig barnløs, eller barnfri som jeg velger å kalle det. De som gjerne trekkes frem er Sheila Hetis selvbiografiske roman *Motherhood* (2017) og den britiske forfatteren Emma Gannons roman *Olive* (2020). I Sverige har Sara Lövestam tematisert moderskapsmasen i Monika-trilogien (2021–2022), gjennom en kvinnes utvikling fra å være ufrivillig barnløs til å akseptere et liv uten barn. Også hos Mian Lodalen kan man lese inn barnfrie karakterer i roman-suiten

«Lodalens historiska svit», som per dags dato består av *Lisa och Lilly* (2020) og *Lesbiska ligan* (2021). I romanen *Meg, meg, meg* (2019) beskriver den norske forfatteren Linnea Myhre en hovedperson som er ambivalent til moderskapet. Når hun blir gravid forsøker hun å overtale seg selv til at hun ikke ønsker barn og ikke er i stand til å bli mor. Men romanens overordnede tematikk om psykisk helse og vanskelig kjærlighet overskygger barnfrihetstematikken.

Det er skrevet et fåtall sakprosabøker her i Norden som handler om det å velge bort barn. I boka *Evig barnefri – historier om frivillig barnløshet* (Sveen 2015), skriver tretten mennesker om hvorfor de har valgt et liv uten barn. En lignende bok ble utgitt noen år tidligere på svensk; *Ingens mamma – tolv kvinnor om barnfrihet* (Adolfsson 2013). Andre perspektiver finner vi blant annet i Kristina Leganger Iversens *Bli mor no?* (2019), hvor forfatteren undersøker det personlige og politiske omkring valget om å få barn. Kristin Hauge bidrar med viktige perspektiver omkring ufrivillig barnløshet i boka *Det golde landet* (2020).

I flere av de skjønnlitterære verkene som tematiserer moderskap som erfaring oppstår det en splittelse mellom moren og ikke-moren. Det er først når kvinnen blir mor at hun betrakter seg selv som «en ekte kvinne». I Furres roman *Dyret* opplever hovedpersonen en forandring når hun oppdager at hun er gravid: «Kanskje eg har brukt maskuline erfaringar for å forstå verda rundt meg, fram til no. At det er den første heilt feminine tilstanden min, i ei verd der det manlege er norm» (2018, 47). I Heidi Lindes hørespill *En virkelig kvinne* (2020) opplever hovedpersonen, på grunn av sin ufrivillige barnløshet, at hun ikke innfrir sin rolle som kvinne, noe tittelen også refererer til. I Silje Bekeng-Flemmens *Velkommen til dyrehagen* (2019) går hovedpersonen fra å betrakte seg selv som «barnfri», til å oppleve et «biologisk bakholdsangrep» noe som fører til at hun vil bli mor likevel. Hun er usikker på om den gleden hun føler på som mor er ekte. Føles det frigjørende å endelig kunne leve opp til de forventningene samfunnet har til henne som kvinne? Det er en frihet å kunne endre mening og det er en frihet å kunne ta et aktivt valg. Men selv om hun gleder seg over det å være forelder gruer hun seg til å fortelle det til sin barnfrie venninne. Hun føler seg utilpass blant de barnløse, men også blant mødrene. Til slutt klarer hun å gi slipp på fortiden og finner seg selv hjemme i et kvinnefellesskap bestående av mødre.

Betraktninger av moren som «den ekte kvinnen» har ikke oppstått nå nylig. I skiftet mellom 1800- og 1900-tallet ble peppermøene betraktet som ikke-kvinner. Peppermøene var kvinner som ønsket å arbeide og utfordre seg selv intellektuelt, fremfor å være hustruer og mødre. Peppermøen ble betraktet som «et tredje kjønn» fordi hun rokket ved kjønnskategorien «kvinne», skriver Tone Hellesund i *Kapitler fra singellivets historie*

(Hellesund 2003, 161). «Det tredje Køn er den ugifte Kvinde,» skrev forfatteren Jul. Strandberg, under pseudonymet Edith Pasteur, referert til i Hellesund (160). Også forfatteren Sigrid Undset benyttet seg av begrepet: «Jeg er ikke bange for “det tredje Kjøen”» (160). Voksne kvinner med barn er normalen, mens barnløse og barnfrie er avvik. De transformeres til «en Andre» kvinne. De overnevnte moderskapsromanene kan vise at skillet mellom kategorien mødre og ikke-mødre fremdeles er stor i dag, slik det var på peppermøenes tid.

Resepsjon og tidligere forskning

Linn Strømsborg (f. 1986) romandebuterte med *Roskilde* i 2009, og boka ble oversatt til svensk året etter. Samme år utga hun boksingelen *Øya* (2009), som handler om Øyafestivalen. Andreboka *Furuset* (2013), ble kåret til en av årets beste bøker i *Stavanger Aftenblad*. Romanen *Du dør ikke* (2016) fikk også gode omtaler for dens skildringer av psykiske lidelser og angst. I august 2019 kom Strømsborgs fjerde roman *Aldri, aldri, aldri* (2019). Strømsborgs bøker er utgitt på Flamme forlag. Strømsborgs siste roman er oversatt til tysk (*NIE, NIE, NIE*, Dumont, 2021) og dansk (*Aldrig, aldrig, aldrig*, Turbine, 2020).

I likhet med hovedpersonen i romanen har Strømsborg selv lett etter barnfrie forbilder. Det forteller hun i et intervju med VG under lanseringen av boka: «Jeg trodde jeg bare kunne Google “barnløse kjendiser”, få 2000 treff og en drøss med bilder av kule kvinner jeg kunne printe ut og henge på kjøleskapet» (Lilleskare Lunde 2019). Men Strømsborg er klar på at det *ikke* er en selvbiografisk roman, selv om hun henter inspirasjon fra egne erfaringer: «Hovedpersonen er ikke meg, men hun begynte jo et sted i meg» (2019).

Bøkene i forfatterskapet har noen likhetstrekk; de handler om unge mennesker, vennskap, ensomhet, voksenlivet, frihet og nostalgi. I romanene reflekteres det gjerne over det som en gang var og det som er nå. Litteraturkritiker Ida Vågsether poengterer likhetene i sin anmeldelse: «Leser man Strømsborg kronologisk ser en hvordan hennes romaner ligner hverandre, som om de følger samme hovedperson. Før lengta hun til *Roskilde*, deretter lengta hun til den problemfrie masterhverdagen, nå lengter hun til tida før alle fikk barn» (Vågsether 2019). Men selv om hovedpersonene ligner, er de ikke den samme personen. *Aldri, aldri, aldri* er en roman om kjærlighet og vennskap, men ikke minst friheten til å gjøre det man vil.

Aldri, aldri, aldri fikk gode omtaler og ble nominert til Bokhandlerprisen 2019. Blant de nominerte var også Marie Auberts *Voksne Mennesker* (2019) og Helene Floods spenningsroman *Terapeuten* (2019), to romaner som begge tematiserer ufrivillig barnløshet.

Nominasjonslisten viser dermed at barnløshet var en tematisk trend i 2019. Den viser også at tematikken vekker interesse hos leserne – i dette tilfellet hos bokhandlere.

Det som viser seg i resepsjonen av romanen, er at flere av anmelderne vektlegger tematikken som interessant. Nora Aschim mener romanen belyser at valget om å få barn settes inn i en større sammenheng: «Når et nytt barn kommer til verden påvirker dette en hel familie, ikke bare barnets foreldre» (Aschim 2019). Trine Saugestad Hatlen beskriver tematikken som «tidsaktuelt og nokså tabubelagt» (Hatlen 2019). I tillegg ser romanen ut til å invitere til selvrefleksjon hos enkelte kritikere. «Linn Strømsborgs nyeste roman får meg til å hulkegrine, og jeg skjønner ikke umiddelbart hvorfor», skriver Katrine Judit Urke og gir romanen terningkast fem (Urke 2019). Men Urke møter også sine egne fordommer i romanen: «“Vil du virkelig sitte aleine som pensjonist bare for å kunne dra på festival hvert år” spør kjæresten hennes, Philip. Jeg må innrømme at det er slike spørsmål jeg også ville stilt hovedpersonen» (2019). Urke leser hovedpersonen som «nesten utroverdig sterk og usårbar», og skriver: «Måten forfatteren skildrer barn på, er ordentlig rørende. For det går selvfølgelig an å være glad i barn selv om man ikke har lyst på egne, og det er nok slik en roman om et såpass “kaldt” tema har blitt så full av varme» (2019). Urke opplever å bli emosjonelt berørt av romanen, samtidig som hun gjenkjenner sine egne fordommer i bikarakterene. Ved å innrømme at hun ville stilt samme spørsmål som Philip, og ved å beskrive temaet som «kaldt» viser kritikeren en underliggende skeptisk holdning mot barnfrie. Jeg opplever det som interessant at barnfrihet beskrives som et «kaldt» tema. I tillegg opplever jeg ikke hovedpersonen som utroverdig sterk og usårbar. Som jeg var inne på innledningsvis, opplever også Eivind Myklebust at han i møte med romanen må ta et oppgjør med sine fordommer og forventninger om barnfrie. Han venter på at hovedpersonen skal endre mening og ønske seg barn. Høsten 2019 kommenterte språkforsker og forfatter Kristin Fridtun «barnlausbylgja»: «Ein del av bøkene som drøfter spørsmålet “få born eller ikkje få born?”, endar med at hovudpersonen får born» (Fridtun 2019). De fleste får barn – både i virkeligheten og i litteraturen. Derfor er det ikke uventet at leseren forventer at hovedpersonen skal ombestemme seg.

Enkelte kritikere opplever at de ikke kommer så tett på hovedpersonen. Aschim mener at forfatteren kunne holdt litt igjen i begynnelsen av romanen, før hovedpersonen ytrer at hun ikke vil ha barn: «Det kunne skapt større nærhet til hovedpersonen for leseren om forfatteren hadde dvelt over tematikken, og latt det bygge seg opp i større grad» (Aschim 2019). Også Vilde Sagstad Imeland opplever en mangel på nærhet sin lesning: «det er noen følelser leseren ikke har tilgang til, som om jeg-personen helst vil slippe å forklare seg for

leseren. Derfor blir [romanen] som tittelen antyder – litt tverr» (Imeland 2019). Andre kritikere opplever ikke at hovedpersonen distanserer seg. Vågsether skriver at den «direkte formen gjør at vi kommer tett på» (Vågsether 2019). I tillegg beskriver hun romanen som «et godt forsvar for den barnløse tilværelsen» (2019). I likhet med flere av kritikerne, velger Vågsether å beskrive hovedpersonen som «barnløs», noe jeg ikke vil gjøre i min analyse. Det å sette frivillige barnløse og ufrivillige barnløse inn under samme kategori, kan oppleves som ufølsomt overfor de to gruppenes nokså ulike møter med moderskapsmaset. Hovedpersonen i romanen bruker ikke ordet «barnfri» selv, som kan være grunnen til at flere av kritikerne velger å bruke ordet «barnløs» i beskrivelsen av henne.

Fridtun benytter seg derimot av ordet «barnfri» i sin kommentar. Hen uttrykker glede over at barnfrihet endelig blir tematisert i litteraturen: «“Yes ”, tenkjer eg, “me er fleire!”» (Fridtun 2019). I tillegg belyser hen at Heti og Strømsborg sine romaner i liten grad reflekterer rundt temaet i lys av politikk og klasse, men poengterer at: «dei er gode utgangspunkt for diskusjon, og dersom det kjem ei bylgje med barnfribøker av same kaliber, skal eg ikkje klaga» (2019). Også den danske kritikeren Katherine Diez mener det er på høy tid av noen i litteraturen skildrer valget om å ikke få barn. Diez beskriver romanen som en gave til den første generasjonen som virkelig har satt spørsmålstegn ved kjernefamilien som meningen med livet, og i tillegg er romanen ifølge henne «en opplysning til samfundet om at indstille galskabsinvasjonen af kvinders livmoder» (Diez 2020).

Vidar Kvalshaug vektlegger sjanger i sin omtale av *Aldri, aldri, aldri*: «Å klare å gjøre dette til mer enn en kronikks motmening, en irritasjon, en privat kløe, er dyktig gjort», og videre skriver han at boka «blir mer og mer roman jo lenger man leser. Den går fra en monolog til at andre mennesker er med å gjøre handlingen levende, og slutten er vakker, for ikke å si styggvakker» (Kvalshaug 2019). Myklebust er også inne på sjanger i sin anmeldelse: «I starten er eg litt redd for at romanen skal bli ein forsvarstale for frivillig barnlause. Slike talar kan eg sjølvsagt tole, men det blir ikkje så lett god litteratur av dei» (Myklebust 2019). Dette får meg til å undre om det lettere for ikke-barnfrie å få sympati med en fiktiv hovedperson i en roman, enn det er å få sympati med en virkelig person som skriver kronikker om barnfrihet? Romanens form og lengde åpner i alle fall muligheten for det. Samspillet mellom de ulike karakterene i romanen, gjør at man som leser muligens klarer å betrakte moderskapsmaset fra ulike perspektiver. Vi kommer på innsiden av hovedpersonens hode og ser verden med hennes øyne.

Det er gjort lite forskning på barnfrihet i litteraturen, men de siste årene har det dukket opp flere artikler og masteroppgaver om emnet. Det er særlig *Motherhood* av Sheila

Heti som er blitt undersøkt i litteraturvitenskapen. I «Sheila Heti, Melanie Klein and *Motherhood*», undersøker Gretchen Shirm verket som autofiksjon i lys av psykoanalytisk teori (2022). I «Maybe baby: uncertainty and decision in Sheila Heti's *Motherhood*», har Mark Currie en filosofisk tilnærming til tematikken rundt valgfrihet i *Motherhood* (2022). Malin Madestam undersøker hvordan hovedpersonen i *Motherhood* kommer frem til sin beslutning ved å ta i bruk Mikhail Bakhtins teori om dialogisitet i «"Vad tänker hon syssla med istället?" : Om röster och dialogicitet i Sheila Hetis *Moderskap*» (2020). Til tross for at jeg ikke vil benytte meg av Bakhtins teorier, er dialogisitet et viktig perspektiv, når jeg skal se nærmere på samspillet mellom hovedpersonen og bikarakterene i *Aldri, aldri, aldri*. Strømsborgs roman er dialogisk, særlig i kapittelet «HELE TIDA», fordi mange ulike stemmer og perspektiver er representert.

Natalie Edwards utfører en komparativ analyse av to franske livsskildringer som begge tematiserer frivillig barnløshet, i «Deliberately barren? The rejection of motherhood in contemporary French women's life writing» (2015). Både Shrim og Edwards behandler verkene som *autofiction*. Madestam forholder seg også til romanen som selvbiografisk, men hennes analyse er tekstintern. Jeg behandler Strømsborgs bok som en roman, fordi det er sjangerbetegnelsen som benyttes i markedsføringen av romanen og fordi forfatteren selv ikke har kalt den selvbiografisk. Bacheloroppgaven «Barnløshet i *Aldri, Aldri, Aldri* av Linn Strømsborg», av Martine White Gjerde, undersøker romanen i lys av feministisk litteraturteori (2021). Det er en tematisk analyse om hvordan barnløshet blir problematisert i romanen. I min analyse ønsker jeg å gå i dybden på tematikken og gi en mer presis fremstilling av problematikken ved benytte meg av Toril Mois begrep *moderskapsmas* og Erving Goffmans *informasjonskontroll*. Flere av de overnevnte artiklene benytter seg av ordet barnløs eller *childless* i sine analyser. Innledningsvis nevnte jeg at barnfri er et mer nøyaktig begrep for å beskrive hovedpersonen i *Aldri, aldri, aldri*.

Teoretiske innganger

Det finnes flere termer for personer som ikke har født barn, og som frivillig eller ufrivillig lever uten barn. Hvilke termer som benyttes varierer fra ulike forskningsfelt. Termen *barnløs* brukes ofte både om de som er ufrivillig og frivillig barnløse, selv om ordet impliserer at noe mangler. I antologien *Evig barnefri*, skriver kunstneren Camilla Prytz: «Jeg liker ordet barnefri bedre enn ordet barnløs. Det er positivt og gjenspeiler grunnen til at jeg ikke vil ha

barn. Jeg vil være fri» (Prytz 2015). Foreldre benytter seg gjerne av ordet *barnefri*, når de har en kveld eller en periode «fri» fra sine barn: «Jeg har barnefri i helgen». Tittelen på boka *Evig barnefri* spiller på denne ironien. Selv om ordet *barnefri* også benyttes om frivillige barnløse, har ordet *barnfri* uten fugebokstav fått større utbredelse blant samfunnsdebattanter og forfattere. Ordet er oversatt fra engelsk *childfree*, som dukket opp i en artikkel i *Time* i 1972. I artikkelen «Down with Kids» presenteres den nyopprettede amerikanske organisasjonen *Organization for Non-Parents* (*Time* 1972, 35). Organisasjonen ble opprettet av Ellen Peck og Shirley Radl som ønsket å kjempe for rettighetene til ikke-foreldre, og samtidig øke bevisstheten rundt foreldreskap som et valg. Til tross for at ordet har eksistert siden 1970-tallet, er det er ikke før de senere årene at ordet har dukket opp i dagligtalen.

Kategorien barnfri og barnløs kan flyte sammen. I *Å si nei til meningen med livet* (2008) viser Tove Ingebjørg Fjell til sosiologen Jean Veevers kategorisering av barnfrie som enten *avvisere* eller *utsettere* (Fjell 2008, 22). En avviser er en person som allerede før et samliv har bestemt seg for å ikke få barn (22). En utsetter er en person som av ulike grunner stadig dytter valget om å få barn inn i fremtiden (22). Fjell bruker derimot barnfri-kategorien om mennesker som frivillig avstår fra å få barn og om de som lever barnfritt «fordi det ble sånn» (22). Ordet «barnfri» benyttes også i antologien *Evig barnefri* (2015) samt i boken *Kapitler fra singellivets historie* (2003). Jeg velger å beskrive hovedpersonen i *Aldri, aldri, aldri* som barnfri, ettersom hun uttrykker tydelig at hun ikke vil ha barn, i tillegg til at frihet er viktig for henne.

Den sosiale forskjellen mellom mann og kvinne, er ifølge Toril Moi, at kvinner som frivillig velger et liv uten barn blir betraktet som egoistiske, mens de samme egenskapene ikke tillegges menn som ønsker å leve uten barn (Moi 2004). «Moderskapsmaset oppfordrer kvinner uten barn til å tro at de lever meningsløse liv. Den gjør ufrivillig barnløshet til en eksistensiell katastrofe», hevder Moi (2004). Denne antagelsen gjør at vi er nødt til å stille spørsmål om kvinner i vår samtid faktisk har frihet til å velge – og hvordan denne hypotetiske friheten påvirker ideen om kvinnelighet. Moderskapsmaset og myten om kvinnelighet skader og stigmatiserer barnløse og barnfrie. Jeg finner begrepet moderskapsmas relevant for analysen, fordi det setter ord på de opplevelsene hovedpersonen i *Aldri, Aldri, Aldri* har i møte med venner og familie. «Jeg tenker ikke på det før noen nevner det, men de nevner det hele tida. Hele jævla tida», tenker hovedpersonen etter et møte med en småbarnsfar som påstår at hun ikke kan være like sliten som han, fordi hun ikke har barn (Strømsborg 2020, 114). I romanen opplever hun at folk hun kjenner, men også folk hun ikke kjenner, legger seg opp i *når* og *om* hun skal få barn. Det foreligger en forventning om at hovedpersonen skal

endre mening og ønske seg barn som «alle andre kvinner» gjør. Moderskapsmas er et begrep som kan brukes for å beskrive det eksterne presset hun opplever i romanen.

Toril Moi er internasjonalt anerkjent for sitt arbeid innen feministisk litteraturteori, særlig gjennom verket *Sexual/Textual Politics: Feminist Literary Theory* (1985). Moi er særlig opptatt av Simone de Beauvoirs feminisme og flere av utgivelsene hennes er relatert til den franske filosofen: *Feminist Theory and Simone de Beauvoir* (1990), *Simone de Beauvoir: The Making of an Intellectual Woman* (1994) og *What Is a Woman? And Other Essays* (1999). Fra de Beauvoir bringer Moi med seg et eksistensfilosofisk perspektiv. Frihet er derfor et viktig begrep i Mois feminisme: «*Sexual / Textual Politics* is based on the idea that any theory that sets out to define women's essence or women's nature is detrimental to the goal of feminism: to obtain freedom and equality for women» (Moi 2002, 175).

Kronikken om moderskapsmaset kan leses som en forlengelse av innledningen hun skrev for den norske oversettelsen av Simone de Beauvoirs *Det annet kjønn*: «Bare dersom begge alternativene [å få barn og å ikke få barn] oppfattes som genuint likeverdige (ikke som like, men som potensielt like meningsfulle), kan en si at kvinner virkelig velger å få barn» (Moi 2000, 28). Det handler om at det å få barn ikke kan betraktes som et fritt valg, ettersom moderskapsmaset leder kvinner til å tro hun må få barn for å leve et meningsfullt liv. «Jo mer formell likestilling kvinnene oppnår, jo viktigere blir det for patriarkatet å skape undertrykkende myter om kvinnelighet», skriver Moi (22). En slik myte kan være en forståelse av kvinnelighet som synonymt med moderskap: «Ingenting er mer ødeleggende for kvinners frihet til å definere sin seksualitet som de vil, enn myten om at den «ekte kvinnen» er feminin, heteroseksuell og full av morsinstinkt» (28).

Det å få barn betraktes som naturlig og en biologisk prosess. I dagligtalen snakkes det gjerne om «biologiske klokker» og «biologiske drifter». I det glemmer vi at graviditet i stor grad er planlagt (Witting 1981, 2). Valget om å reprodusere eller ikke kan derfor betraktes som en prosess som det tar tid å finne ut av (Blackstone og Stewart 2016). Likevel blir kvinner ofte definert ut ifra moderskapet som den endelige form. Derfor er det behov for å redefinere kvinnelighet: «women will have to abstract themselves from the definition “woman” which is imposed upon them» (Witting 1981, 3).

Det Moi kaller for moderskapsmaset er kanskje bedre kjent som *pronatalisme*. Ordet *natal* kommer fra latin og betyr fødsel, eller det som omhandler fødsel. Pronatalisme forstås derfor som det å dyrke ideen om at det å ønske å få barn er noe alle vil, eller noe alle burde ønske seg, og det er særlig knyttet til at moderskap betraktes som synonymt med kvinnelig identitet. I *Pronatalism: The Myth of Mom & Apple Pie* (1974) defineres pronatalisme som:

«any attitude or policy that is “pro-birth,” that encourages reproduction, that exhorts the role of parenthood» (Peck og Senderowitz 1974, 1). Pronatalisme handler videre om å fremme reproduksjon gjennom direkte politiske tiltak, som barnebidrag, eller indirekte gjennom opphøyning av moderskap og fødsel (Lovett 2010, 1029).

En måte hovedpersonen i *Aldri, aldri, aldri* forholder seg til moderskapsmaset på er å unngå å snakke om at hun ikke vil ha barn. Hun holder informasjon tilbake og er selektiv med hvem hun deler tankene sine med, ettersom hun opplever å bli møtt med negative reaksjoner. Helen Peterson undersøker denne problemstillingen i artikkelen «Barnfri – En stigmatisert position» (Peterson 2011). I artikkelen spør Peterson om barnfrie kvinner blir stigmatisert på grunn av deres valg om å ikke få barn. Peterson benytter seg av Erving Goffmans stigma-teorier i sin analyse. I følge Goffman kan stigmatisering forstås som en prosess hvor mennesker kategoriseres, blir stereotypert og utestengt fra sosiale grupper, eller diskrimineres på grunn av egenskaper som gir miskreditt (Goffman 1963, 3). Ved å avvike fra normen settes barnfrie i en potensielt stigmatisert posisjon (Peterson 2011, 21). Det kan føre til større grad av usynliggjøring av barnfrie, fordi de er redde for å snakke om det i frykt for å oppleve stigma. En metode avvikere benytter seg av for å passere (*passing*) som normal er *informasjonskontroll*. Informasjonskontroll forstås som «the management of undisclosed discrediting information about self» (Goffman, 1963, 11). Det vil si at avvikere unngår å dele informasjon om sitt stigma for å kontrollere andres oppfatning av en. Jeg finner begrepet *informasjonskontroll* relevant for analysen av *Aldri, aldri, aldri* nettopp fordi hovedpersonen holder tilbake informasjon om seg selv i samtale med andre. Peterson påpeker at forskning viser at barnfrie kvinner stigmatiseres i større grad enn menn, fordi moderskap har blitt betraktet som synonymt med kvinnelighet og femininitet (Peterson 2011, 15). I tillegg påpeker Peterson at ettersom barnfrihet kan oppfattes som selvvalgt «kan den nærmeste omgivningen se det som sitt ansvar att försöka övertyga den barnfria om att göra et annat val» (22). Dette ser vi særlig i hovedpersonens relasjon med Philip, Anniken og moren.

Årsakskomplekset for hvorfor hovedpersonen i *Aldri, aldri, aldri* ikke ønsker barn er sammensatt. Presset og forventningene fra venner og familie om at hun en dag skal ombestemme seg kan forstås som et resultat av moderskapsmas og et kulturelt imperativ om at alle kvinner ønsker å bli mor. Den barnfrie hovedpersonen i romanen bryter med etablerte heteronormative strukturer – og opplever av den grunn å bli stigmatisert.

2. Analyse

Aldri, aldri, aldri handler om en 35 år gammel kvinne fra Oslo. Hun er enebarn og mistet faren sin da hun var 20 år. Moren hennes er ensom og strikker babyklær i håp om å en dag bli bestemor. Men hovedpersonen har alltid visst at hun *ikke* vil ha barn. Hun er kjæreste med Philip og de har vært samboere i åtte år. I nærheten bor venneparet Anniken og Alex, som hovedpersonen har vokst opp sammen med. Når hovedpersonen oppdager at hun er gravid, stilles hun og Philip overfor et veiskille. Hun vil ikke beholde, men Philip er usikker. På grunn av en spontanabort trenger ikke paret å ta et aktivt valg, men de tvinges til å se for seg en annen fremtid. Samtidig kommer det frem at Anniken og Alex venter barn. Det overrasker hovedpersonen, og hun blir redd for at vennskapet skal endres eller ta slutt. Nyheten om at Anniken er gravid gjør at Philip innrømmer for hovedpersonen at han har lyst på barn likevel. Hovedpersonen begynner å se mødre og småbarn over alt. De er på bussen, på kafé og på fest. Nesten alle hun kjenner har fått barn eller er i ferd med å få barn. Hva gjør man når den ene i forholdet vil ha barn, mens den andre ikke ønsker det samme? Og hvordan endres vennskap når noen får barn? Dette er spørsmål hovedpersonen forsøker å finne ut av, samtidig som hun opplever et økende press fra omverdenen om at hun ombestemme seg.

Mange ulike stemmer er representert i romanen. Gjennom venner og familie får hovedpersonen innblikk i familielivet. I begynnelsen av romanen er hun negativt innstilt til foreldreskapet og føler seg sveket av venninnene som har forlatt henne til fordel for barn og familie. Men etter hvert skjer det et skifte. Det er særlig når Anniken får datteren Ella at leseren kan merke en holdningsendring hos hovedpersonen. Anniken opplever et sjokk når hun selv får barn – for det ble ikke som hun trodde. Selv om hovedpersonen ikke endrer mening, får hun en større forståelse for mødres situasjon i slutten av romanen.

Komposisjon og helhet

Aldri, aldri, aldri er inndelt i åtte titulerte kapitler: «MØDRE», «GRAVID», «BESTEMOR», «OPPDRAGELSE», «HELE TIDA», «FOR HVA VIL DU MED LIVET?», «MOR, FAR OG BARN», og «10 ÅR SEINERE». De første 26 sidene av romanen gir en introduksjon til protagonistens liv og oppvekst. Hun forteller om sin familie, hvor hun vokste opp og hvem

hun vokste opp med. Romanen er i hovedsak en første-persons-fortelling, hvor hovedpersonen er det navnløse jeget. Utover i romanen veksler det mellom første-persons-fortelling og tredje-persons-fortelling – med en skiftende synsvinkel. Fortelleren legger seg nær de mest sentrale bikarakterene, som moren, Anniken, Alex og Philip, men også mer perifere karakterer som hovedpersonen ikke kjenner så godt – som Philips barndomsvenninne Cecilie. Skiftene er med på å belyse ulike perspektiv knyttet til tematikken og bidrar til å nyansere de ulike standpunktene til karakterene. I nest siste kapittel bestemmer Philip seg for at han heller vil være sammen med hovedpersonen enn å få barn. Romanens temporale handling foregår fra desember til oktober året etterpå. I epilogen er det et tidssprang på ti år. Hovedpersonen og Philip møtes tilfeldigvis på en strand, sannsynligvis sør i Europa. Hun er på ferie alene, mens Philip har fått ny partner og en liten datter. Siste kapittel skiller seg ut fordi den oppleves som annerledes; blant annet fordi den er fortalt fra Philip sitt perspektiv og den fremstår som mer filmatisk enn de foregående kapitlene. Avslutningen er en påminnelse for leseren om at historien er en kunstnerisk konstruksjon.

I 2018, året før romanen utkom, ble det slått flere varmerekorder i Norge og Meteorologisk institutt oppsummerte året som det «fjerde varmeste året i verden siden 1880» (Hygen og Mamen 2019). I romanen refereres det stadig til en svært varm sommer, og derfor kan det tenkes at fortellingen finner sted tett opp mot romanens samtid.

Både Kvalshaug og Myklebust er inne på sjanger i sine bokanmeldelser. Kvalshaug fryktet at romanen skulle bli «en kronikks motmening», mens Myklebust forventet seg en «forsvarstale». I mine øyne kan *Aldri, aldri, aldri* leses som en essayistisk jeg-roman. Romanen består av korte og lengere tekster. Noen er fortellende, mens andre er mer oppramsende, dagbok-lignende og essayistiske. Enkelte sider består av korte avsnitt og noen sider inneholder bare en setning eller to. Stilen bidrar til at leseren kommer tett på hovedpersonens tanker og følelser, samtidig som mye av handlingen i stor grad skiftes over på bikarakterene. Språket er til dels radikalt med a-ender og andre radikale ordformer, som «veit», «aleine», «seinere». Språket gir inntrykk av at hovedpersonen har arbeiderklassebakgrunn i tillegg til at det tydeliggjør at hun er fra østkanten av Oslo.

Tittelen på boka er både forsterkende og bekreftende. Hovedpersonen er ikke i tvil om hva hun vil, eller rettere sagt hva hun ikke vil. «Aldri» er en negasjon som gjentas flere ganger i løpet av romanen. «Aldri» kan oppfattes som en sikkerhet for hovedpersonen, fordi hun er trygg på valget sitt:

«Jeg har aldri ønska meg barn» (18).

«Jeg har aldri ønska meg stort hus, bil eller hage. Jeg har aldri ønska meg en jobb som betaler over gjennomsnittet» (41).

«Jeg har aldri sett fram til å bli voksen slik jeg så på voksne da jeg var yngre» (41).

Når hovedpersonen tenker på det å være forelder ser hun for seg at det aldri vil være stille, at hun aldri vil få være alene og «et hus som aldri, aldri, *aldri* er ryddig» (174). Et kjent uttrykk er «man skal aldri si aldri», og det er også noe Philip formidler til hovedpersonen: «Man vet aldri hva man vil seinere i livet» (50). Men hovedpersonen vet hva hun ikke vil, og det er å få barn: «Jeg skal aldri ha barn, aldri, aldri, aldri, og jeg mener det selv om jeg ikke tør å si det høyt» (46).

Som jeg allerede har nevnt mener enkelte kritikere at hovedpersonen vender oppmerksomheten bort fra seg selv. Karakterene dramatiserer ulike situasjoner og representerer ulike forståelser knyttet til barn og moderskap – og hovedpersonen reagerer på dette gjennom dialog eller refleksjoner. På den måten vendes oppmerksomheten bort fra hovedpersonen. Ulike personlighetstyper, vennskapskonstellasjoner og familiekonstellasjoner er med på å forme hovedpersonens identitet. Hun portretteres derfor i stor grad gjennom bikarakterene. Selv mennesker hun observerer på bussen eller på kafé er med på å styrke hovedpersonens valg. For eksempel overhører hun en mann på bussen klage over at sønnen er syk. Et annet eksempel er et kafémøte med en venninne, hvor det kommer frem at venninnen tar det meste av ansvaret i hjemmet. Særlig viktig er hovedpersonens bestevenninne Anniken, som opplever å bli mor for første gang. Gjennom bikarakterene samler hovedpersonen informasjon om barn og moderskap. På denne måten klarer Strømsborg å skildre både hovedpersonens stillstand, men også hennes utvikling når det gjelder synet på moderskapet.

Hvem er hovedpersonen?

Hovedpersonen forblir navnløs gjennom hele romanen. Det nevnes at hun har gått på Blindern sammen med Anniken, men leseren får ikke vite hva de har studert. I tillegg er det uklart hva hovedpersoner jobber med, men det nevnes at hun jobber på et kontor hvor hun skriver rapporter, og moren uttrykker at jobben hennes er dårlig betalt. Samtidig blir det klart at hun har en karriere, når hun møter en kollega som hun har kjent «siden starten av karrieren» (130). Det er interessant hvordan hovedpersonen tilsynelatende ser ut til å ha en karriere, uten at leseren får vite hva dette betyr for henne. Er det for å unngå at

hovedpersonen skal kunne leses som en «egoistisk karrierekvinne»? Toril Moi skriver at for å unngå å bli stemplet som hjerteløs karrierekvinne «må kvinner som ikke har barn enten ikke ha noen karriere, eller så må de i det minste erklære at karrieren egentlig ikke betyr noe» (Moi 2004). Det før meg til å undre om mottakelsen av romanen ville vært annerledes om hovedpersonen viste seg som en såkalt karrierekvinne.

Samtidig får leseren vite en god del om hovedpersonen, som gjør at en kan se konturene av en skikkelse. Hovedpersonen er både musikk- og litteraturinteressert, så kanskje er det snakk om en kulturkvinne. Hun erindrer at hun så en gammel dame som lånte bøker på Deichman: «denne dama, hun lånte en hel sykkelkurv, og det var ikke en gang i måneden, nei, hun kom tilbake igjen, som jeg, flere ganger i uka og lånte nye» (Strømsborg 2020, 162). Hovedpersonen betrakter damen og forestiller seg hvordan damen ligger i hengekøyen og leser: «En sommer full av bøker, et liv fullt av bøker» (162). Kanskje har den gamle damen fått barn og «gjort som hun skal», men det eneste hovedpersonen ønsker seg er sykkelkurven og all verdens tid til å lese bøker. Mot slutten av romanen røper hun at hun også har kjennskap til Bibelen: «Det står aldri stille, verken i hodet eller hjertet eller i kroppen, jeg trenger ikke mer. Mitt beger renner over, jeg mangler ingenting» (196). Siste setning i sitatet speiler et utdrag fra Salmene: «mitt beger flyter over» (Salmene 23:5). Jeg leser det som at hovedpersonen opplever at hun lever i overflod, at hun ikke kan ønske seg mer enn det hun allerede har. Hun er tilfreds med det livet hun har, selv om andre mener at hun mangler noe. Det er en påfallende frase som bryter med det nokså hverdagslige språket ellers i romanen. Den fremstår som alderdommelig og avslører henne som en intellektuell.

Selv om hovedpersonen ser mye av det negative ved det å få barn, føler hun også på tvil – kanskje på grunn av moderskapsmaset og venner som stadig gjentar, i ulike variasjoner: «men det er verdt det». «De gangene jeg lurer på om jeg har valg feil: når jeg ser foreldre som er glade sammen med barna sine, når de verken ser slitne eller sinte eller oppgitte ut» (Strømsborg 2020, 155). Her lister hovedpersonen opp en rekke ting hun beundrer ved forelderrollen. Samtidig klarer hun så se alt det vonde og vanskelige, og lurer på om det virkelig *er* verdt det. Hovedpersonen betrakter det å få barn som et valg som endrer ens liv, identitet og forståelse av verden:

Det skal åpnes et rom i meg som jeg ikke veit finnes, og det rommet skal være uendelig stort, noe evig i en kropp som skal dø, mens den kjærligheten skal leve også etter at jeg er død og begravet. Men jeg kan velge å aldri åpne det rommet, og dermed også slippe alt det som følger, med, som jeg er redd for (174).

Hovedpersonen har ikke behov for å åpne døren til det uendelig store rommet med kjærighet som foreldre gjerne beskriver. Hovedpersonen gir avkall på mye kjærighet, men hun gir også avkall på alt det vanskelige som følger med foreldreskapet. Hun gir avkall på bekymringer, søvnbrist, krangler og så videre. Kjærigheten og livsgleden hun allerede besitter er nok, og hun trenger ikke mer – hennes beger renner over.

Når hovedpersonen forteller Anniken historien om den gamle damen med bøkene, spør venninnen: «Men hvorfor må det være motsetninger?» (163). Hovedpersonen reflekterer over dette. En kan lese mange bøker og oppdra barn samtidig– det finnes det mange eksempler på. En må heller ikke gi avkall på all fritid hvis man blir forelder, men en blir nødt til å omprioritere: «Spør alle du kjenner med barn om hvor mange bøker de har lest i det siste. De svarer nok at de ikke har lest så mange, og at det går fint» (163). Til tross for at det kan gå bra, har ikke hovedpersonen lyst til å bortprioritere de tingene hun liker. Hun vil ikke legge skylden på et barn for at hun ikke utnytter fritiden sin bedre: «Jeg vil mye heller skylde på meg selv, som jeg gjør hver gang jeg ikke leser en bok. Det går ikke ut over noen andre» (163). Det at hun ikke ønsker at hennes valg skal gå ut over noen andre, vitner om sterk empati for andre mennesker.

Gjennomgående i romanen betrakter hun barn og synes synd på dem. Hun får skyldfølelse av å kjøpe is på butikken, når barnet bak henne ikke får lov. Hun overhører en far som klager på at sønnen Mattias er syk. Gutten måtte likevel i barnehagen fordi far ikke kunne ta fri fra jobb. «Stakkars Mattias», tenker hovedpersonen. Bildet av den lille gutten blir med henne hjem: «Jeg tenker på Mattias i barnehagen, ser for meg en liten gutt i parkdress, ser for meg at han er kvalm og ikke helt veit hva den følelsen betyr ennå, at han prøver å leke, men ikke orker» (94). Hun har empati for barn, fordi hun selv husker hvor utfordrende det kunne være: «Jeg tenker fortsatt på kjefting, på harde stemmer og slitne ansikter, på at man som et lite menneske ikke skjønner hvorfor de store menneskene er så sinte når de blir slitne» (92).

Hovedpersonen opplever at andre, særlig foreldre, betrakter henne som egoistisk fordi hun ikke vil ha barn. Moderskapsmaset legger press på kvinner til å få barn for å bevise for omverden at de ikke er egoistiske. Forestillingen om hva en kvinne er, er sterkt knyttet til moderskap som erfaring, og det skaper et sosialt skille mellom barnløse og mødre, som igjen danner hierarkier blant kvinner basert på reproduktive forskjeller (Fjell 2008, 45). Hovedpersonen opplever seg selv som et avvik – annerledes enn jevnaldrende kvinner. Samtidig konkluderer hun med at det er like naturlig å *ikke* ønske barn, som det er å ønske barn: «Det er like naturlig for meg som det er naturlig for de av vennene mine som har ønska

seg barn hele livet. Det de har visst fra de var små, har jeg også følt, bare motsatt (Strømsborg 2020, 19).

Philip – vil ha barn

Hovedpersonen har opplevd å få negative reaksjoner når hun innrømmer at hun er barnfri, særlig fra romantiske partnere av det mannlige kjønn: «Du kommer aldri til å finne noen som vil det samme som deg, sa den forrige kjæresten min. Så jeg falt meg til ro med det, jeg ga meg, jeg ga opp» (25). Ettersom mange tar for gitt at de fleste kvinner ønsker barn, er det hun som er nødt til å ta initiativ til «barnepraten». Når hun møter Philip vegrer hun seg for å fortelle ham at hun ikke vil ha barn, fordi det kan bety slutten på forholdet.

Jeg husker at jeg forsøkte å skyve det lenger og lenger fram i tid, at jeg ikke ville vi skulle komme til det punktet som jeg hadde nådd så fort, så mange ganger før. Jeg visste hva jeg skulle si, jeg kunne manuset mitt, og jeg hørte allerede hva han kom til å svare, og derfor ville jeg ikke snakke om det, men jo lenger vi var sammen, jo vondere ville det bli å høre at han ikke kunne fortsette hvis dette var avtalen (24).

Det kan oppleves som vanskelig å snakke om det å få barn tidlig i et forhold. Samtidig er det viktig å snakke om det, for å finne ut om man er kompatible som par. Ettersom det å få barn blir betraktet som en naturlig del av et heterofilt parforhold, må hovedpersonen «komme ut» som barnfri når hun møter potensielle romantiske partnere. Når hovedpersonen skal «komme ut» for Philip tror hun at han vil avvise henne i likhet med hennes tidligere partnere. Hun har et ønske om å skyve samtalen frem i tid, fordi hun er redd for konflikt. En av hennes ekskjærester reagerte med både sinne og sorg da hun fortalte ham at hun ikke ville ha barn: «du er umoden, ropte han, du vet ikke hva du kommer til å gå glipp av, gråt han» (16). Som barnfri må hovedpersonen forsvare valget sitt for folk hun kjenner, men også fremmede. I situasjoner hvor hun ikke kan bevege seg rundt spørsmålet har hun et manus klart med argumenter. I stedet for å standhaftig proklamere at hun aldri vil ha barn sier hun til Philip: «Jeg kan ikke love deg at vi får barn» (25). Denne setningen holder mulighetene åpne, og uten videre forklaring kan den leses som at hun er usikker på om hun kan få barn på grunn av helseårsaker. Det kreves derfor at hun følger opp med en tydeliggjøring av sine ønsker: «Jeg vil ikke ha barn, og jeg kan ikke love deg at jeg kommer til å ombestemme meg, og derfor må du vite det nå, før du føler deg lurt og før du føler at du skylder meg noe» (25–26). Men Philip reagerer ikke på samme måte som andre hun har vært sammen med. Han innrømmer at

han alltid har sett for seg at han skal få barn, men at ønsket om å være sammen med hovedpersonen er sterkere enn ønsket om å få barn. Valget om å avvise foreldreskapet er noe hovedpersonen har brukt mange år på å finne ut av. Philip endrer derimot mening på et kort øyeblikk.

På grunn av hovedpersonens motstand er Philip tvunget til å gjennomgå et enormt tankearbeid. Han ønsker seg barn, men har i liten grad reflektert over hvorfor han ønsker det. Dette kan knyttes til Fjells forskning om barnfrihet. I Fjells analyse av Norsk Etnologisk Gransknings spørreliste om det å bli mor og far, finner hun at ønsket om å få barn blir naturliggjort og normalisert (Fjell 2008, 34). Ettersom det å ønske seg barn ikke oppfattes som unormalt, er det nærliggende å tro at Philip ikke har måtte ta stilling til det tidligere. Philip er en heteroseksuell mann, og møter derfor ikke de samme problemstillingene som eksempelvis homofile menn som ønsker barn. I tillegg behøver han ikke å forholde seg til en «biologisk klokke», slik kvinner gjerne må. Det kan tenkes at det i større grad eksisterer en sosial forventning knyttet til kvinnelighet og moderskap, enn det gjør til maskulinitet og farskap. Disse forventningene er noe man blir sosialisert inn i allerede som barn, og det kommer blant annet frem i hvilke typer leketøy som gis jenter og gutter. Jenter får babydukker og gutter får lekebiler. Fjell skriver at barnfrie og barnløse personer utfordrer forståelsen av kjernefamilien og gjeldende heteronormer (2008, 16). Kort tid etter Philip og hovedpersonen flytter sammen, begynner spørsmålene om barn å strømme på: «Spørsmålene fra folk rundt oss om vi ikke skulle få barn snart begynte å komme etter bare noen måneder. Så befasta er det, i livene våre, i samfunnet, man møter noen, man flytter sammen, man blir en familie» (Strømsborg 2020, 25). Forventninger fra venner og familie legger press på par i heteroseksuelle forhold. Det kan se ut som om det å ha barn definerer det kvinnelige, samtidig som det konstituerer et kjærlighetsforhold til en partner (Fjell 2008, 16). Også under et juleselskap opplever hovedpersonen press fra øvrige familiemedlemmer. Onkel Trond spør om hun fortsatt er sammen med Philip – kanskje fordi de ikke feirer jul sammen, og det kan oppleves som unormalt. «Det blir vel andre boller når dere gifter dere og får barn», sier han (Strømsborg 2020, 34). Bruken av ordet *når* er vesentlig her. Det ligger en forventning om at de *skal* få barn, selv om hovedpersonen ikke har gitt uttrykk for at det er noe de har planer om. Hun opplever det som vanskelig å snakke om valget sitt og svarer: «Jeg tror ikke vi skal gifte oss» (34). Hun verken avviser eller bekrefter det implisitte spørsmålet om når de skal sette i gang og få barn.

Det er en kombinasjon av at Anniken og Alex skal få barn, og at hovedpersonen blir gravid og spontan-aborterer, som leder til at Philip havner i tenkeboksen. Paret har tidligere

vært enige om at de ikke skal ha barn, men nå holder Philip muligheten åpen: «det er jo ikke som om vi har sterilisert oss, vi vet jo at vi kan [...] Man vet aldri hva man vil seinere i livet» (50). Argumentet om at man ikke kan vite hva man vil i fremtiden dukker ofte opp i debatter om barnfrihet – for hva hvis man angrer, også er det for seint? Philip spør hovedpersonen om hun «virkelig sitte aleine som pensjonist bare for å kunne dra på festival hvert år?» (50). Her fremstilles det som at den eneste grunnen til at hun ikke vil ha barn er for å kunne delta på fest og moro. Det kommer frem at Philip bryr seg om hvordan andre mennesker betrakter dem som par når han sier: «Det er sånn alle ser på oss» (50). Det å velge bort barn for å kunne dra på festival kan betraktes som egoisme. Jeg leser det som at Philip ikke har forstått kompleksiteten omkring hvorfor hovedpersonen vil leve uten barn. Selv om hovedpersonen blir påvirket av hva andre synes om hennes valg, så er hun ikke redd for å gå mot strømmen. Philip derimot, innser at han bryr seg mer enn han tidligere har trodd. Når Philip sier at «alle» ser på dem som umodne fordi de velger fest og moro over barn, er det egentlig hans egen usikkerhet som skinner gjennom. Philip ser ingen grunner til at de skal forbli barnløse: «vi er friske, vi tjener nok penger, vi har masse å gi!» (51). Samtidig er det vanskelig å tyde hvorfor Philip faktisk ønsker barn, ettersom han har ikke noen argumenter for at de skal få det – med unntak av at de *kan* og en trøst om at de muligens får besøk når de blir pensjonister.

Etter en krangel sier Philip at de ikke har det så bra i parforholdet lenger, og hovedpersonen kommenterer: «Det er ikke som at vi ville fått det bedre sammen om vi fikk barn» (51). Da svarer Philip at det sikkert vil gå over, men det er uvisst hva han legger i dette. Er det Philips barneønske eller hovedpersonens motstand? Jeg hører ofte snakk om biologiske drifter når det kommer til det å ønske seg barn. Fjell påpeker at også barnfrie kvinner ser ut til å betrakte ønsket etter barn som naturlig og biologisk: «I stor grad ser de barneønsket som biologisk fundert, noe som “ligger i oss”, og de knytter seg ved dette til konvensjonelle kjønnsdiskurser, der kjønnene ses som innehavere av separate verdier og forestillingsverdener» (Fjell 2008, 100). Det kan være at Philip har en biologisk drift som ikke lar seg beskrive, og derfor fremstår han som usikker og ambivalent. Når han senere snakker med barndomsvenninnen Cecilie, gir Philip uttrykk for at han hadde håpet at det skulle gå over – at han skulle slutte å elske hovedpersonen. Videre stiller Philip et retorisk spørsmål, som er vanskelig å besvare: «Men har man det fint om man ønsker seg barn og ikke får dem?» (Strømsborg 2020, 200). Hvis han bestemmer seg for å velge et liv med hovedpersonen, må han gi avkall på et liv med barn. Moderskapsmaset gjør at en stiller spørsmål ved om hvorvidt det er mulig å være lykkelig som ufrivillig barnløs.

I etterkant av samtalen med Cecilie, forsøker Philip å kontakte hovedpersonen, men hun tar ikke telefonen: «Jeg ser at han ringer, og jeg lar det ringe, ser navnet hans på skjermen og venter på at det skal bli borte. Det går ikke over for meg» (201). Hun vet at hun ikke kan gi ham det han ønsker, og velger derfor å gjøre det vanskelig for han å komme tilbake. Hovedpersonen vet tidlig at bruddet er uunngåelig: «Men med Philip er det uunngåelig. Han vil ha et barn. Jeg vil bare ha ham» (63). Dette fremstår som et frempek til det som kommer til å skje. De skal finne tilbake til hverandre, og miste hverandre igjen. For hver gang de finner tilbake til hverandre, er det som at de har vokst lengre fra hverandre. En dag etter jobb går hovedpersonen tur rundt i byen. Hun har ingen planer og nyter tanken på at hun har frihet til å velge hva hun vil gjøre. Philip ringer henne og har lyst til å møtes. Han vil hun skal komme hjem, men det vil ikke hun. Hovedpersonen foreslår at de kan dra å bade, selv om de ikke har med badetøy. Philip er motvillig:

«Skal vi virkelig bade?»

«Jeg har lyst,» svarer jeg.

«Man kan ikke gjøre alt man har lyst til,» sier han (112–113).

Hovedpersonen vil bade fordi det gir henne en følelse av frihet. Når Philip sier at man ikke kan gjøre alt man har lyst til, er det som at han snakker ned til henne – som hun var et barn. Når han hindrer hovedpersonen i å bade, er det som at hun innser at de ikke kan være sammen. Philip har fått et annet syn på voksenlivet enn det hun har. For han er det som at voksenlivet bærer preg av plikt og ansvar. For henne som alltid har lengtet etter å bli voksen, betyr det å være voksen at man kan bestemme selv.

Mot slutten av romanen ender hovedpersonen og Philip opp som barnevakt for datteren til Alex og Anniken. Situasjonen gjør at barnetemaet dukker opp igjen: «Vi kunne gjort det», sier Philip (208). Hovedpersonen unngår å svare på kommentaren ettersom det er sårt for begge to. Videre har de en samtale om det å forandre seg. Philip forteller åpenhertig at han følte at de sto fast i forholdet, samtidig som alle andre gikk videre med livene sine: «du og jeg bare sto igjen på stasjonen uten å være med» (208). Hovedpersonen opplever ikke at hun er redd for forandring, men ser ikke hvorfor man skal endre på noe som allerede er fint. Philip har innsett at det aldri slo han at de kunne forandre seg til det verre, om de skulle fått barn. Kanskje de ville blitt så forskjellige at de uansett hadde gått fra hverandre. Det ville ikke bare gått ut over dem selv, men også barnet. Philip ønsket forandring, men forandringen kom i form av et samlivsbrudd, og det var ikke det han ønsket. Han innrømmer at han savner hovedpersonen, og at han ønsker å bli sammen igjen. Han velger henne, igjen, i stedet for å

lete etter en ny partner som han kan få barn med. Ved å gå tilbake til hovedpersonen gir han avkall på en potensiell fremtid med egne barn. Han blir med henne hjem og de snakker om Ella, og hvordan hun kanskje kommer til å bli når hun blir stor. De kan delta i og være med å påvirke livet til et barn – til tross for at de ikke har noen egne. I nest siste kapittel har paret tilsynelatende funnet hverandre igjen, og det legges opp til en lykkelig slutt.

Ti år senere skifter perspektivet til Philip som er på en strand med datteren Thea. Tilfeldigvis møter de hovedpersonen, som ser ut til å være på ferie alene. I stedet for å navngi hovedpersonen omtales hun som «damen». Kanskje fordi avstanden mellom de to har blitt for stor, eller fordi Thea er såpass liten at hun omtaler fremmede som «damen» og «mannen». De har en kort samtale før de går hver til sitt. Thea spør: «Har hun ingen venner?» og «Er det ikke ensomt å være på ferie alene?» (220). Som for å forsikre datteren, og muligens seg selv, sier Philip: «Hun har det fint» (220). Dette gjentar han for seg selv før han går kjæresten Agnes i møte. Slutten er med på å etablere romanen som en slags break-up-roman. Måten det ender på er bittersøtt. Hovedpersonen og Philip klarte ikke å få forholdet til å fungere, fordi de ikke kunne gi avkall på det de ønsket seg for fremtiden. Samtidig fikk begge det livet de ville ha. Philip har fått en ny familie og hovedpersonen lever i frihet – og har valgt sine venner som sin familie.

Heller far enn mor

I *Aldri, aldri, aldri* ønsker ikke hovedpersonen barn, blant annet fordi hun er redd for å miste friheten sin. Dette valget kan være knyttet til kjønn og ulike forventninger som ligger til grunn for foreldrerollen. At moderskap oppfattes som synonymt med kvinnelighet kommer frem i antakelser om biologiske klokke og biologisk drift, som slettes ikke alle kvinner kjenner på. Sammen med Anniken og datteren Ella, forsøker hovedpersonen å lytte til kroppen sin: «prøver å kjenne om eggstokkene mine protesterer eller girer om. Jeg kjenner ingen av delene. Jeg gleder meg til å gå tilbake på kontoret» (104). Hovedpersonen opplever sterke forventninger knyttet til kjønn og sitt. En bekjent forteller henne at hun kommer til å bli så vakker som gravid: «Du kommer til å bli en fantastisk mor. Du er skapt for det, det sitter i oss, koda inn i genene» (134). Det er ikke bare forventet at hovedpersonen skal få barn, men også at hun skal besitte et naturlig instinkt som gjør henne til en fantastisk mor. Slike antakelser kan betraktes som et resultat av moderskapsmas. Ved å se nærmere på hovedpersonens betraktninger av kjønnsroller, kan vi forsøke å forstå både hvordan hun

opplever seg selv som avvik, men også de bakenforliggende årsakene til at hun ønsker å avvise foreldreskapet.

Allerede i barnehagen opplever hovedpersonen forventninger knyttet til kjønn: «I barnehagen lekte vi mor, far og barn. Jeg var alltid barnet. Eller hunden hvis vi var flere enn tre» (182). Her avviser hovedpersonen heteronormen ved å ta på seg rollen som barnet, eller hunden. Det er ofte forventet at jenter skal ta på seg rollen som mor, men ved å avvise dette fremstår hovedpersonen allerede i barnehagen som en avviker: «Jeg husker en gang jeg ville være pappaen. Du kan ikke være pappaen, sa de. Det kan jeg vel, sa jeg. Så satte jeg meg og leste avisen og klappa hunden» (182). Det kan synes som at det er morsrollen hovedpersonen opplever motstand mot. Hun vil ikke passe på barn, hun vil lese avisen og slappe av. Hovedpersonen forholder seg videre til normative kjønnsroller, som også finnes i samfunnet: «En mor er alt, en mor må være klok og være streng og rettferdig, til stede og allvitende. En far må først på jobb og så ikke orke noe særlig når han kommer hjem» (173). Derfor vil hovedpersonen heller være far enn mor, noe hun også forteller Philip: «En gang Philip og jeg snakka om hvordan det ville vært om vi fikk barn, sa jeg at jeg kanskje ville blitt en god pappa» (173).

Hovedpersonen oppfatter at det er andre krav for å være en god far, enn det er for å være en god mor. Samtidig er hun vitne til en kultur hvor også fedre sliter med foreldrerollen. På en kafé overhører hovedpersonen to menn som prater sammen om barn, og den ene sier: «Det er ikke GØY å ha barn!». Videre utdyper han at kjæresten hans klager på ham hele tiden: «Alt jeg gjør er feil» (135). At moren og barnet blir en enhet, separert fra faren, formidles også gjennom Anniken. Når hovedpersonen møter Ella og Anniken, ønsker hovedpersonen å forsikre seg om at parforholdet går fint: «“Går det fint med dere?” spør jeg, og mener henne og Alex. “Ja, vi koser oss, Ella og jeg,” svarer Anniken mens hun ser forelska på barnet sitt» (104). Her refererer ikke «dere» lenger Anniken og Alex, heller ikke familien på tre. Det er Anniken og Ella som er blitt en enhet, adskilt fra Alex. Samme dag møter hovedpersonen Alex som sier: «Anniken er en helt. Hun tar det verste nå som jeg er tilbake i jobb, men jeg våkner jo hele tida jeg også» (105). Hovedpersonen legger tidlig merke til at Anniken er sliten. I tillegg er Anniken dystert og viser tegn til fødselsdepresjon. Anniken er «ufokusert og rar», «bekymra», «opprørt» og har «mørke ringer under øya og er blitt veldig tynn» (142). Barseltiden er altopplukkende, og Anniken insisterer på å ta alt arbeidet selv. Dette leser jeg som at Anniken opplever press til å være en perfekt mor som klarer alt. Blant annet begynner hun å lage hjemmelaget mat, noe som overrasker hovedpersonen: «Anniken har ikke laga stort mer enn Fjordland og pannekaker så lenge jeg

har kjent henne» (143). I Astrid Grovs intervju med Toril Moi i *Syn og Segn* kommenterer Moi en idealisert kvinnerolle som så ut til å få økt popularitet blant norske bloggere i 2012. Det kunne fremstå som at det kulturelle bildet av den perfekte mor var tett knyttet til husmoridealet. Moi forklarer at «cupcakebaking» og andre husmorssysler ikke er anti-feministisk, men at det kan være farlig om det fremstår som noe *alle* kvinner burde holde på med: «Problemet oppstår når valet framstår som normativt, altså som eit ideal andre kvinner oppfattar dei må strebe etter å nå» (Grov 2012, 31). Når Anniken først etter å ha fått barn begynner å interessere seg for matlaging, kan det bety at hun er blitt påvirket av normen Moi gjør rede for. Selv om det ikke utdypes i teksten, er det noe som bemerkes og som hovedpersonen registrerer. Det er disse små endringene i kulturen som Moi mener er viktig å undersøke: «Slike strukturar kan vere vanskelege å påvise, men likevel viktige å diskutere og få fram i lyset» (2012, 32).

Hovedpersonen registrerer at venninnene som er blitt mødre har glemt hvem de var før barnet kom. «Jeg husker ikke lenger hvem jeg var før Ella», sier Anniken (Strømsborg 2020, 169). Det samme sier hovedpersonens tidligere kollega Julia: «Jeg må jo ha hatt det kjedelig? Jeg husker ikke hvem jeg var engang før jeg fikk barn» (130). Julia forteller at hun måtte krangle seg til å få «fri fra familien», for å kunne møte hovedpersonen for en morgenkaffe (131). Julia forteller at mannen ble nødt til å levere i barnehagen alene. Hovedpersonen stiller spørsmål om hvordan familiedynamikken fungerer:

«Pleier dere å gjøre det sammen?»

«Å nei,» Julia ler en skingrende latter, nesten nervøs. «Nei, det er jeg som gjør det. Alltid. Marius har som regel morgenmøter, men jeg bytta en legging mot dette.»

«Så du pleier å følge dem i barnehagen, mens Marius legger dem?»

«Ja, egentlig, men det pleier å være jeg som legger dem også, de er jo så mammadalder. Men jeg klager ikke, altså! De er jo det beste som har skjedd meg» (131).

Det kan virke som at det er forventet at mødre skal legge til side sin tidligere identitet og interesser, og dermed dedikere all sin tid til barna. Selv om Julia må ofre fritiden sin og er nødt til å gjøre mer av arbeidet i hjemmet, så er hun nøye med å si at det er verdt det. Familien til Julia er slik hovedpersonen ser for seg de tradisjonelle kjønnsrollene; mor er til stede, mens far drar på jobb og er sliten når han kommer hjem. Julias skingrende og nesten nervøse latter, kan røpe at hun ikke er helt fornøyd med hvordan arbeidsfordelingen er hjemme. Moderskapsmaset legger opp til å beskrive mødre som superhelter, som skal kunne

klare alt. Mor skal være selvoppofrende og hengi seg til foreldreskapet, samtidig som hun jobber fulltid, til tross for at det går på helsa løs – slik det også gjør i Annikens tilfelle.

Jeg leser derimot Alex som en tilstedeværende far, som ønsker det beste for Ella og Anniken. Samtidig viser det seg at Anniken sliter med å la han slippe til som omsorgsperson. Et eksempel på dette er når Anniken sier hun trenger barnevakt for at hun og hovedpersonen skal kunne tilbringe tid sammen alene (166). Her leser jeg det som at Anniken ikke stoler på at Alex kan ta vare på datteren alene. Hovedpersonen kan derimot forstå Anniken.

Hovedpersonen vet at hvis hun selv hadde blitt mor, så ville det være likedan: «Jeg er for delt permisjon, jeg liker mjuke menn [...] jeg er for å redefinere hva en mor og en far er, men jeg veit også at hvis jeg hadde blitt mor, så hadde jeg villet gjøre alt selv og gått til grunne av stress og søvnmangel» (173). Hovedpersonen ser for seg hvordan det kan komme til å være hvis hun skulle fått barn med en mann:

Jeg ville vært en sånn som skrek til faren i sinne og irritasjon over alt han gjorde feil. Det var ikke *den* matpakka vi skulle ha i dag, det var ikke *den* bodyen som skulle pakkes i bleiebagen, og det var ikke *det* bilsetet vi ble enige om å kjøpe, får du ikke med deg noen ting? [...] Nå har jeg vært hjemme i hele dag og rydda og vaska og jeg var oppe i hele natt fordi du måtte få sove og så drar du på jobb og snakker med voksne mennesker mens jeg går bare her og triller og blir grøt i hjernen. *Men jeg kan jo være hjemme, jeg også?* Men da vil du gjøre alt feil og jeg vil sitte på jobben og lengte hjem og lure på om du gjør ting riktig, det er så mye som kan gå galt. Det er så mye, hele tida som kan gå galt. *Stoler du ikke på meg?* Nei (173).

Det Strømsborg skisserer i sitatet ovenfor er et eksempel på hvordan moderskapsmaset er et hinder for likestilling i den private sfære. Det Tredje Skiftet handler om koordinering og administrering av arbeidsoppgaver i hjemmet. Det er gjerne usynlige oppgaver som ofte faller på moren, som fungerer som familiens prosjektleder. I tillegg ser hovedpersonen for seg at hun ikke ville klart å stole på at mannen hennes ville lykkes i å være en like god forelder som henne, fordi hun ville, frivillig eller ufrivillig, tatt på seg prosjektlederansvaret. Det er en rolle hun ikke ville klart å komme seg ut av. Det hovedpersonen frykter er å «bli fastlåst i et forhold som gjør vondt» (174). Det gjelder ikke bare et romantisk forhold, men hele familiekonstellasjonen. Ifølge hovedpersonen kan man bryte ut av et forhold eller et ekteskap, men det man ikke gjøre med et barn – «man kan aldri forlate et barn, man vil alltid være mamma» (174).

Farmor og mormor – ulike bestemortyper

Hovedpersonen har vokst opp med to sett besteforeldre, som hadde forskjellig syn på foreldrerollen. Farmoren og mormoren representerer to ulike morsroller. Den ene har vært mye til stede i livet til barnet og barnebarnet sitt, mens den andre har vært mer distansert. Bestemødrene representerer to rollefigurer i hovedpersonens liv som kanskje gir en psykologisk forklaring på hovedpersonens valg.

Farmoren giftet seg som 19-åring og ønsket seg mange barn. Farmoren og farfaren levde som ufrivillig barnløse i mange år, og farmoren «falt til ro med å ikke skulle bli mor» (10). I nabolaget ble hun likevel kalt «mor» av barna som bodde der: «kjøkkenet nede var fylt av nabolagets barn som visste at de alltid kunne komme hit, snakke og få en brødskive med sirup på» (10). Det tok 20 år før de endelig fikk en sønn – hovedpersonens far. Hovedpersonen hadde et nært og tett forhold til farmoren, og spurte hvordan hun visste at hun ville ha barn: «Jeg bare visste det», svarer farmoren (11). Farmoren er en trygg omsorgsperson som liker å være sammen med barn. Hun fyller den tradisjonelle bestemorrollen – som den koselige og tilstedeværende bestemoren.

Romanens åpningssekvens introduserer hovedpersonens mormor, og danner grunnlaget for den videre tematikken rundt moderskap: «Mormor gifta seg da hun var 17. Hun og morfar fikk fire barn sammen, og nå bor de i Altea i Spania. Det har de gjort så lenge jeg kan huske. Mamma snakker sjeldent om dem» (9). Besteforeldrenes manglende tilstedeværelse er noe hovedpersonen registrerte allerede som barn:

Jeg spurte mamma da jeg var liten [...] om hvorfor mormor og morfar hadde barnebarn når de ikke ville være sammen med dem. Jeg har lurt på hvorfor de fikk barn av samme grunn, svarte mamma lavt, men høyere sa hun at mormor og morfar var sammen med hverandre, og det var nok for dem (9).

Mormoren og morfaren har aldri vært særlig opptatt av barna eller barnebarna sine. Moren til hovedpersonen forteller at de aldri var glade under oppveksten og at de alltid drømte om å flytte til Spania. Besteforeldrene fremstår som barnfrie: «De ville aldri ha en familie. De fikk bare barn fordi det var sånn det var på den tida. Man fikk barn og oppdro dem, og da de flytta ut, så kunne livet deres endelig begynne» (75). I motsetning til farmoren hadde mormoren ingen lengsel etter barn. Jeg leser det som at mormoren fikk barn fordi det var forventet av

henne, muligens som et resultat moderskapsmas. Selv om mormoren fikk barn i en annen tid, opplever hovedpersonen de samme forventningene til å få barn. Kanskje er det derfor hovedpersonen ikke har opplevd å være bitter på mormorens manglede tilstedeværelse i barndommen. Hun kan forstå hvorfor mormoren ikke synes det er så gøy å være sammen med barn. Hovedpersonen har hatt mormoren som forbilde, fordi mormoren er et eksempel på at man kan leve det livet man selv vil: «Jeg har alltid sett opp til mormor, tenkt at hun var tøff som gjorde som hun gjorde, som forlot alt og alle, unntatt morfar, for å bo et annet sted, for å male, for å leve det livet hun mest ville» (80). Senere, når hovedpersonen og moren har vært på besøk i Spania, innser hun også at besteforeldrenes frihet har gått på bekostning av morens trivsel: «Men noen ble igjen, da hun dro. Jeg har ikke tenkt over det før nå» (80). Hadde mormoren og morfaren vært fra en annen generasjon, kan det tenkes at de ikke ville fått barn. Besteforeldrene lever det livet som hovedpersonen selv ønsker å leve – et liv i frihet – men deres beslutning har etterlatt et tomrom hos resten av familien, særlig hos hovedpersonens mor. Morens forhold til foreldrene sine, i kombinasjon med at mannen hennes er død, kan være med på å forsterke hennes ønske om barnebarn.

Moren – aldri bestemor

Barnebarn blir ofte omtalt som «livets dessert». Mange ønsker å bruke alderdommen på å tilbringe tid med barnebarna. Barnebarn er gjerne noe en forventer å få hvis en selv har fått barn. Moderskapsmaset legger åpenbart press på kvinnen i hennes reproduktive år, og det kan se ut som at moderskapspresset går over til et «mormorskapspress», når kvinnen selv får voksne barn. Det fremkommer ikke om hovedpersonens mor opplever å få spørsmål fra venner og kollegaer om når datteren skal gi henne et barnebarn, men det er heller ikke noe som kan utelukkes. Et foreldres ønske om barnebarn kan oppleves som et hinder i å velge et barnefritt liv (Campbell 1985, 110). Tidlig i romanen får vi vite at moren har strikket babyklær i mange år, i håp om at datteren skal gi henne et barnebarn: «Mamma bor aleine i huset der jeg vokste opp, og hun har strikka babytøy siden jeg var 19» (Strømsborg 2020, 13). Jeg forstår det slik at hovedpersonen til en viss grad kjenner på skyldfølelse over å ikke kunne oppfylle morens ønske. Samtidig er hun klar på at hun ikke kan få barn for å tilfredsstille noen andre.

Når hovedpersonen og Philip forteller at de skal feire jul hver for seg, blir moren stresset. Datteren forsikrer moren at hun skal feire jul med henne, men at Philip skal være

med sin egen familie. Moren forsøker deretter å overtale paret om å feire jul sammen fordi «det er viktig å være sammen med dem man er glad i», og sier at hun og faren til hovedpersonen alltid feiret sammen før han døde (29). Moren sier «med nølende stemme» at hun «sikkert» kan dra til onkel Trond (29). Paret bestemmer seg likevel for å feire jul hver for seg for at moren ikke skal være alene. Når julaften kommer forventer hovedpersonen at hun og moren skal feire alene sammen. Men når hun banker på er ikke moren hjemme – hun er hos onkel Trond i familieselskap. Dette viser at moren hele tiden har hatt noen å feire sammen med og at hovedpersonen ikke burde ha kjent på skyldfølelse over å feire med Philips familie. Det er et gjennomgående problem at moren plasserer seg selv i en offerrolle overfor hovedpersonen. Moren gir uttrykk for at hun er alene og ensom, og et barnebarn vil derfor være et positivt innslag i en ellers ensformig hverdag. Morens eneste håp om å bli bestemor hviler på datterens valg. Under julefeiringen forteller hovedpersonens tante at hun gleder seg til å bli bestemor. Moren svarer at alt hun ønsker seg til jul er et barnebarn (34). I stedet for å uttrykke glede for tanten velger moren å åpenlyst proklamere sin egen ulykke. Hennes utspill setter henne i en stakkarslig posisjon, hvor skyld påføres hovedpersonen som ikke vil gi henne et barnebarn. Campbell beskriver det å ha barn som «predominantly a feminine concern», og at det særlig er mødre som føler seg sveket «by the unconventional behaviour of their children and unable to compete on equal terms with other women» (Campbell 1985, 112).

Når hovedpersonen forteller moren at Anniken er gravid blir moren lei seg, og sorgen forsterkes av bruddet mellom hovedpersonen og Philip. Når forholdet brister er det som at moren opplever en livskrise selv – og hovedpersonen må trøste henne:

«Philip har gått fra deg,» sier hun og begynner å gråte.
«Mamma, han har ikke gått fra meg,» sier jeg og gir henne en serviett.
«Jeg var helt sikker på at det skulle bli dere, men dere gifta dere aldri og nå har han gått fra deg» (Strømsborg 2020, 66).

Reaksjonen kommer ikke bare av at det er trist at datteren gjennomgår et samlivsbrudd, men også fordi bruddet kan sette en stopper for morens drøm om barnebarn. I tillegg kan det tenkes at hun tror at hovedpersonen skal bli ensom og alene, uten barn og mann, akkurat som hun selv er. Moren blir negativ og innesluttet, og dette kommer tydelig frem når de reiser til Spania for å feire mormorens fødselsdag. Dette er en tur Philip, Anniken og Alex også skulle være med på, men på grunn av bruddet, samt Annikens graviditet, bestemmer de seg for å bli

værende i Norge. Når moren finner ut at det bare blir de to, henne selv og datteren, som reiser, ønsker hun å avlyse:

«Jeg skylder dem ingenting,» sier hun og jeg nikker.
«Det er sant, men dra for din egen del, ikke for mormors skyld. Vi drar og så har vi det gøy, og hvis vi ikke har det gøy, så drar vi et annet sted, bare du og jeg.»
«Hva skal vi finne på da? Det blir bare kjedelig med bare oss to.»
Jeg trekker pusten dypt og sier at vi nok skal få det fint.
«Så trist, to ensomme gamle damer på tur.»
«Vi er ikke gamle noen av oss,» sier jeg.
«Jeg kunne vært bestemor om du hadde latt meg,» sier mamma (66).

Sitatet ovenfor illustrerer morens kompleksitet. Det kan oppleves som sårt, vondt og vanskelig for moren å skulle reise til Spania for å feire fødselsdagen til en person som ikke har vært en trygg omsorgsperson. Hun mener hun ikke skylder sine foreldre noen ting, samtidig som hun opplever seg sveket av datteren som ikke «lar» henne bli bestemor. I stedet for å betrakte ferien som en mulighet til å tilbringe kvalitetstid med datteren sin, er moren negativt innstilt, fordi hun tror det blir trist og ensomt å bare være to. Hun betrakter seg selv og datteren som «to ensomme gamle damer». Hovedpersonen er mer positiv og ser på turen som en mulighet til å slappe av, reise rundt og være sammen. Hovedpersonen og moren har ulike syn på livet. Der hovedpersonen trives i eget selskap og ønsker å leve i tosomhet sammen med Philip, har moren mistet sin livspartner og muligheten til å utvide familien sin. Moren har også et annet syn på familiære plikter enn det hovedpersonen har. Ingen av morens søsken skal reise, men moren har en oppfatning om at *hun* i alle fall bør reise. Moren reiser til Spania selv om hun ikke vil, fordi hun føler at det er hennes plikt som datter. På festen hilser de så vidt på besteforeldrene og en av gjestene uttrykker overraskelse når hovedpersonen forteller hvem de er: «Jeg visste ikke at hun hadde barn engang» (74). Reaksjonen får hovedpersonen til å reflektere over situasjonen: «Her bor mormor og morfar, i en by langt hjemmefra, med gode venner som ikke engang veit at de er foreldre, eller besteforeldre» (74). De forlater festen tidlig, og moren innrømmer at hun var redd for å skuffe dem. Hovedpersonens neste kommentar har gjenklang i det moren selv sa før de reiste: «Men du skylder dem ingenting» (75). Moren har tatt på seg et ansvar for å opprettholde relasjonen med sine foreldre og forteller datteren sin at man «må passe på moren sin» (75). Hovedpersonen minner moren på at det er foreldrene som skal passe på henne: «Moren din skal passe på deg, og det har hun ikke gjort på mange, mange år» (75). Moren har opplevd en form for omsorgssvikt av foreldrene sine. Hun har blitt etterlatt til seg selv og opplevd lite engasjement fra foreldrene i oppveksten. Morens opplevelser kan ha hatt innvirkning på

hovedpersonens valg om å ikke få barn. Hovedpersonen ønsker i likhet med mormoren å ha tid til å dyrke sine interesser. Ved å avstå fra å få barn risikerer ikke hovedpersonen å reproducere traumet som er blitt påført moren.

Selv om moren fortsatt sørger over at hun ikke får biologiske barnebarn, beveger hun seg etter hvert inn i en fase med større aksept. Når hovedpersonen viser moren bilder av Anniken sin baby, blar moren fram og tilbake i bildene og dveler ved et hvor hovedpersonen holder barnet (99). Dvelingen kan leses som et uttrykk for morens sorg. Men moren blar så tilbake til et bilde av Anniken, noe som kan tyde på at hun kanskje ser en mulighet for å være i et barns liv likevel. Moren har tilsynelatende et godt forhold til Anniken ettersom hun også skulle være med på ferie til Spania. At moren har akseptert hovedpersonen sitt valg bekreftees når moren overrekker henne hjemmestrikkede babyklær slik at hun kan gi dem videre til Anniken. Klærne var egentlig ment for hovedpersonen, og moren har brukt flere år på å lage de. Det kan tenkes at hun kan fungere som en bonusbestemor for Ella.

Hovedpersonen reflekterer over hvordan det må ha vært for foreldrene hennes å oppdra henne. Alle bekymringene, gledene, og alle dagene: «De korte dagene som forsvinner i rutine, de tar slutt altfor fort, samtidig som det er deilig at de bare går og går, avløser hverandre som på samlebånd» (153). Perspektivet glir over til moren som har viet hele livet sitt til datteren sin: «Alt har handlet om henne siden hun ble født» (154). Moren savner mannen sin: «Jeg husker nesten ingenting av deg uten henne lenger, alle minnene jeg har av deg er av dere begge» (154). Gjennom livet har moren stadig sagt til hovedpersonen at de var så unge da de fikk henne – bare 19 år. Det kan tenkes at det derfor er vanskelig for moren å frigjøre seg fra sin identitet som mor, ettersom hun fikk barn før hun rakk å komme ut i voksenlivet. Hovedpersonen har ofte spurt hva hun ville bli da hun var stor, men moren vifter det bare bort. Morens identitet ser ut til å være tett knyttet til hennes rolle som mor.

Når faren til hovedpersonen døde ga moren uttrykk for at hun gjerne skulle ha gitt hovedpersonen søsken (187). I romanens nåtid spør hovedpersonen om hvorfor de ikke fikk flere barn, men det virker som om det bare ble sånn. Morens svar tyder på at de kanskje ønsket seg flere barn, men at det var vanskelig å få gjennomført: «Vi var så unge da vi fikk deg, og det var jo slitsomt. Pappa og jeg sov jo nesten ikke det første året, og da du endelig ble større, så føltes det som å skulle begynne helt på nytt når vi hadde kommet så langt» (187). Det er vanlig å få flere barn og det kan tenkes at det er derfor moren kjenner på skyldfølelse over å ikke ha gitt hovedpersonen søsken. En økning i fruktbarhet tyder på at tobarnsnormen fremdeles sterk i Norge (Statistisk sentralbyrå 2022). En av kompisene til hovedpersonen, Aleksander, belyser flerbarnsnormen når han spør om hovedpersonen ikke

skal få barn snart: «Og man må jo ha flere enn ett, så du burde virkelig sette i gang for å rekke det. Enebarn er statistisk mer egoistiske og sliter mer psykisk enn barn med søsken» (Strømsborg 2020, 123). Aleksander sitt utsagn vitner om at det finnes fordommer mot enebarn, som hovedpersonen er, og at det finnes en forventning om at man skal få flere enn ett barn. Forventningene og fordommene mot enebarn, som blant annet Aleksander illustrerer, kan også være tegn på moderskapsmas. Ettersom moren bare fikk ett barn, opplever hun det som desto viktigere at hovedpersonen selv får barn – for å ikke bli ensom. Presset om å få flere barn utforskes ikke videre i romanen, men er kanskje enklere å få øye på i skjønnlitteratur som tematiserer det å få barn og det å være forelder.

Anniken – vennskap og moderskap

Annikens rolle i romanen er viktig for hovedpersonens utvikling. De har vokst opp sammen og hovedpersonen er redd for at vennskapet skal endres eller ta slutt når Anniken blir mor. I møte med hverandre blir det både konflikt og gode samtaler. Karin Haugen skriver at hovedpersonen i *Aldri, Aldri, Aldri* «står i en søstersolidaritet med sin venninne, i opprør mot de andre, som mister seg selv i reproduksjon og familieførøkelse (Haugen 2020, 166). Gjennom vennskapet skildrer Strømsborg en relasjon hvor den barnfrie hovedpersonen og Anniken som mor lærer av hverandre og møtes med gjensidig respekt. Jeg er enig i Haugens lesning av vennskapet. Samtidig opplever jeg at det er hovedpersonen som hele tiden må jobbe for å få vennskapet til å fungere. Anniken distanserer seg tidlig fra hovedpersonen, og det er flere grunner til dette, som jeg skal gå nærmere inn på. Venninnene glir fra hverandre, men finner allikevel tilbake til hverandre. Vennskapet med Anniken er viktig fordi det bidrar til å løfte tematikken ut av hovedpersonens indre. Vennskapet bidrar til å sette ting i perspektiv, både for hovedpersonen og for leseren.

Tidlig i romanen opplever hovedpersonen seg forrådt av alle kvinnene som før var stolte over å bryte normen og leve uten barn, men som endte opp med å få barn likevel. Når Anniken forteller at hun er gravid blir hovedpersonen så overrasket at alt hun kan ytre er: «Jøss» (43). Hun «tror» hun smiler, men «det føles anstrengt og rart» (43). Hun vet ikke hvordan hun skal reagere, og klarer ikke å gratulere venninnen noe Philip registrerer: «Jeg rister på hodet og åpner vinflaska, skjenker meg et glass og tar en slurk. Philip kremter og sier gratulerer, takker nei til flaska jeg rekker ham» (43). Hovedpersonen har gått ut ifra at Anniken har hatt de samme tankene om foreldreskap som henne, men innser at venninnen

aldri har sagt at hun ikke vil bli mor. Graviditeten kommer derfor som et sjokk, spesielt ettersom Anniken har klart å holde det skjult i flere måneder. Samtalene de har hatt om barn har kretset mye rundt at *andre* får barn – venner og bekjente. De har snakket mye om at de ikke skal bli som *dem*: «alle dem vi en gang kjente som vi ikke kjenner lenger» (45). De har også snakket om at de «både frykter og ser ned på dem som fyller livene sine med barn og glemmer alt de en gang var opptatt av» (45). *De andre* er alle de som har fått barn som forsvinner ut av livene til sine barnløse venner. Hovedpersonen og Anniken har snakket mye om foreldre og de har også sett ned på dem. De har mistet flere venner til tidsklemma og småbarnslivet, og nå frykter hovedpersonen at også Anniken skal forsvinne. Hennes erfaring tilsier at hun kommer til å miste venninnen sin, og det skremmer henne: «kanskje hun ikke blir som de andre vi en gang kjente, men hun blir mamma, og det veit egentlig ingen av oss hva innebærer» (45). Videre følger et utdrag som skildrer hovedpersonens tanker om hvordan det oppleves å miste et kvinnelig fellesskap, og hvordan hun står på utsiden av livet til sine tidligere venner og forbilder:

Det føles som om vi lekte Vi skal aldri ha barn-leken, men at alle andre som lekte visste at det var nettopp det: en lek, og at de snart skulle starte det egentlige livet sitt, bli voksne, bli flere, bli mammaer og pappaer, mens jeg blir stående igjen aleine som den ene som faktisk ikke får barn. Jeg trodde vi var mange. Jeg trodde vi var enige. Jeg trodde vi mente det vi sa. Jeg visste ikke at dere bare lekte. Tøffa dere. Argumenterte for å forbli barnløse for miljøets skyld, snakka høyt om hvor idiotiske småbarnsforeldre var når dere var på fest, la ut på bloggen deres i det vide og brede om hvor deilig det var å kunne fly til Los Angeles og drikke cava midt på dagen i stedet for å måtte planlegge rundt barn og familielogistikk. De som ropte høyest om at de aldri skulle ha barn, er alle blitt mødre i dag. Jeg har aldri likt å snakke om det, men jeg er snart den siste igjen som faktisk ikke har blitt mamma. Men jeg trengte dere som ropte høyt rundt meg, for at jeg ikke skulle føle meg så aleine, så utafør, så uvanlig. Og nå som dere har slutta å rope om hvor deilig det er å være barnløs, og begynt å rope om hvor deilig familielykken er, om morskjærligheten og hvor mye større hjertene deres blir av disse små menneskene, så skjønner jeg ikke lenger hvorfor jeg speila meg i dere. Dere var aldri mine mennesker. Dere ligner ikke på meg. Jeg ligner ikke på dere. Jeg står igjen her, helt aleine, og inni meg roper en stemme: Jeg skal aldri ha barn, aldri, aldri, aldri, og jeg mener det selv om jeg ikke tør å si det høyt.

Jeg er den som står igjen. Dere andre tapte. Ikke i livet, men i denne leken dere lekte med meg, den vant jeg. Last woman standing (46).

Utdraget kan leses som en kritikk av samtidens feminisme. «Jeg trodde vi var mange» kan referere til tittelen til den feministiske boka *Vi var mange* (2018) av Ellen Aanesen (red.), som handler om de kvinnene som vokste opp i «husmorstiden», men som ble kvinneaktivister på 1970-tallet. Hovedpersonen trodde hun tok del i et barnfritt fellesskap, kanskje en barnfri

vekkelse i samfunnet. Kvinner som tidligere har ropt høyt om gleden med å være barnfri, har alle fått barn. De har beveget seg fra en ytterkant til en annen: «dere har slutta å rope om hvor deilig det er å være barnløs, og begynt å rope om hvor deilig familielykken er». Effekten av moderskapsmaset blir dermed svært synlig. I tillegg reproduseres myten om at man kan komme til å angre seg om man *ikke* får barn, en myte hovedpersonen har internalisert: «tenk om jeg våkner en gang i slutten av tredveåra eller starten av førtiåra og finner ut at alt jeg vil er å bli mor. Og så er det kanskje for seint?» (121).

Det overnevnte utdraget, fra side 46 i romanen, åpner også opp for et interessant perspektiv rundt feminisme og moderskap. I barsellitteraturen er feminisme en viktig tematikk. Den er ofte sentrert rundt familiebygging, men flere av hovedpersonene i barselsromanene stiller spørsmål ved seg selv om feminister, blant annet i Silje Bekeng-Flemmens *Velkommen til dyrehagen* hvor hovedpersonen stadig refererer til de Beauvoir. Som feminist har man et dobbelt borgerskap, skriver Haugen: «Du tilhører og preges av storsamfunnet, men dine verdier og din lojalitet står ofte i kontrast til det. Du blir dermed stilt mellom feminismens idealer om frihet og majoritetssamfunnets moderskapsmas» (Haugen 2020, 162). For feministen blir lengselen etter barn skambelagt og ubehagelig: «som feminist er det noe ukomfortabelt i å falle inn i et eldgammelt sosialt mønster, og ikke vil vi føle oss diktet av vår egen biologi», skriver Haugen (149). Tidlig i Strømsborgs roman hever hovedperson seg over kvinnene som lot biologien ta over. Hun er den siste som står igjen. Hun vant leken og er «Last woman standing». Denne holdningen er med på å skape gnisninger mellom hovedpersonen og Anniken, fordi hovedpersonen ikke kan forstå venninnens inngang til moderskapet. Samtidig er dette en holdning hovedpersonen vokser bort fra utover i romanen.

Anniken begynner å endre seg allerede før hun føder. Hun begynner å se på muligheten for å flytte ut av byen, selv om hun tidligere har ytret at hun vil bo i sentrum: «Tenk å ha hage og ekstra soverom, selv når barnet har fått sitt eget? Da kan du og Philip komme og sove over hos oss, og vi vil se like mye til hverandre som før» (Strømsborg 2020, 59). Anniken fremstår som håpefull og litt naiv når hun tror at vennskapet ikke vil endre seg. Når Anniken forteller om muligheten for å flytte sier hun: «Vi kommer jo til å forandre oss og bli voksne» (59). Dette kan forstås som at Anniken tenker at man ikke er voksen før man får barn og hus. Kommentaren kan leses som en bevisst eller ubevisst kritikk av hovedpersonens valg om å ikke få barn. Det får hovedpersonen til å reagere: «Men hvis jeg aldri forandrer meg, da, hvis jeg aldri får den trangen til å flytte ut [av byen], til å stifte

familie, til å bli en annen, blir jeg aldri voksen da?» (59). Hovedpersonen tror ikke man blir voksen av å få barn, men at man kanskje blir en annen type voksen enn personer uten barn.

Videre sklir venninnene lengre og lengre fra hverandre. Anniken ønsker ikke å bli med til Spania fordi hun ikke tror det blir noe fint når hun er gravid, og fordi hun vil være hjemme med Alex. På grunn av sin barnfrihet har hovedpersonen ikke bare mistet Philip, men også bestevenninnen som har begynt å skape et liv som ikke inkluderer hovedpersonen. Men når Anniken skal føde er Alex opptatt med å ta hånd om sin egen mor, som er blitt rammet av slag. Hovedpersonen blir derfor den første som får holde Annikens datter Ella. Det er ironisk at hovedpersonen, som verken ønsker eller har stor interesse for barn, er den som stiller opp når det gjelder. Ettersom hovedpersonen ikke har egne barn, kan hun slippe alt hun har i hendene og bistå venninnen som trenger støtte. Videre under barseltiden stiller hovedpersonen opp med mat og hjelp til rydding, men hun opplever å føle seg usynlig: «De enser meg ikke» (102). Både Anniken og hovedpersonen er uforberedt på barseltiden, og det oppstår konflikt mellom venninnene som ikke lenger vet hvordan de skal forholde seg til hverandre. Anniken blir oppslukt av Ella, og det blir vanskelig å opprettholde vennskapet slik det var, enn så mye de prøver. Det er mange hensyn å ta når hovedpersonen er på besøk. Alex ønsker å konversere, men Anniken krever at det er helt stille sånn at Ella kan sove. Det utløser frustrasjon hos Alex: «Men vi må jo kunne prate sammen? Hvis ikke er det jo helt meningsløst å ha besøk?» (108). Hovedpersonen spør om hun skal dra og får to forskjellige svar. Alex vil hun skal bli, mens Anniken stiller seg likegyldig. Anniken tar imot hjelp til rydding og handling av middag, men ønsker ikke å konversere med hovedpersonen. Det krever innsats fra begge parter for å opprettholde vennskapet, men Anniken ønsker ikke, eller har kanskje ikke kapasitet til, å ta sin del. Jeg leser det som at Anniken hever seg over hovedpersonen fordi hun selv er blitt mor. Samtidig har livet hennes endret seg drastisk og hun har et lite spedbarn å ta vare på. Det er forståelig at bestevenninnen ikke kommer i første rekke. Samtidig oppfatter jeg tonen hennes overfor hovedpersonen som kald og delvis uvennlig.

Når Anniken må på sykehuset på grunn av brysthinnebetennelse stiller hovedpersonen opp som barnevakt. Senere merker hun at Anniken er bekymret og «ufokusert og rar», i tillegg har hun «mørke ringer under øya og er blitt veldig tynn» (142). Hovedpersonen er til stede og gir et utenfor-perspektiv på babyboblen. Det gjør at leseren inviteres til å reflektere over de fysiske og psykiske påkjenningene som kvinner risikerer å gå igjennom etter en fødsel. Etter hvert forstår Alex at noe må gjøres, og han ber hovedpersonen om å invitere Anniken på et glass vin. Anniken er først avvisende og sier at da må hun ordne med

barnevakt, men hun lar seg overtale til slutt. Hovedpersonen inviterer til en kveld hvor Anniken kan være Anniken, fri fra Ella: «De siste ukene har hun enten sovet eller ammet eller snakka om hvor sliten hun er når jeg har vært innom» (166). Anniken møter opp i en genser som ser ut til å være laget av ull, og selv om det er over 25 grader i skyggen er hun redd for å fryse:

Det har vært tropenetter siden Ella ble født, det er den varmeste sommeren jeg kan huske. Alt er klamt og varmt, og det virker nesten som at Anniken ikke har fått med seg at ukene som har dratt seg av gårde har blitt varmere og varmere, at syrinene har blomstra og blomstra av igjen, at kirsebærblomstene blåste bort mens Ella trakk sine første pust utenfor Anniken, at asfalten brenner mot fotsålene og badetemperaturen stiger for hver dag som går (167).

Venninnen fremstår som anspent og distraherert, og går i forsvarsmodus når hovedpersonen spør om det å få barn er veldig annerledes enn hun hadde sett for seg: «Du kan ikke forestille deg det, eller sette deg inn i det. Det er som om jeg har fått en ny følelse, en jeg ikke visste fantes før den kom» (167). Hovedpersonen opplever at Anniken høres ut som mødrene som de tidligere pleide å snakke om: «De som sa, om ikke rett ut, at livet først fikk mening da de fikk barn» (167–168). Det er vanskelig for hovedpersonen å snakke med Anniken uten å trække over en grense. Anniken er sårbar og går stadig i forsvar: «Jeg har det fint», og så videre, «Trodde du ikke vi skulle takle det? [...] Du kan ikke forstå hva vi har gått gjennom» (168–169). Hovedpersonen forholder seg rolig og forsøker å minne Anniken på at hun må ta vare på seg selv: «man må ta på sin egen oksygenmaske før man hjelper andre. Og jeg tror du har glemt din egen oksygenmaske litt etter at Ella ble født» (169). Denne litt mykere inngangen fører til at Anniken innrømmer at livet har endret seg drastisk: «Absolutt alt snus på hodet, og det som betydde noe før er bare borte nå. [...] Jeg husker ikke lenger hvem jeg var før Ella. [...] Det er som om jeg liksom er en bedre versjon av meg selv» (169). Gjennom Anniken får hovedpersonen en dypere innsikt i hvordan det er å være mor. Samtalen leder til at Anniken begynner å reflektere over sin egen barndom. Hennes far forlot moren før hun selv ble født: «Jeg skjønner at han ble livredd, at han ikke ville bli pappa. [...] Jeg ser på Ella, og hun er det skumleste og vakreste som har skjedd meg» (171). Anniken beveger seg mot en større innsikt i hovedpersonens valg, men fortsatt er det vanskelig for henne å forstå venninnen, fordi kjærligheten hun føler for datteren er så stor. Jeg leser det som at Anniken begynner å se skyggesidene og forstår litt bedre hvorfor morsrollen virker avskrekkende på hovedpersonen. Likevel klarer de ikke å oppnå fullstendig forståelse for hverandre.

Mot slutten av romanen oppstår det en konflikt mellom hovedpersonen og Anniken, som gjør at de ikke har kontakt på nesten en måned. Anniken spør om ikke hovedpersonen kanskje er mer redd for forandring enn andre:

Du har jo alltid vært redd for forandring, aller helst vil du jo bare at alt skal være som de er, men ting forandrer seg hele tida, mennesker forandrer seg, vi vil andre ting etter hvert som vi blir eldre, og til slutt vil livet ditt ha endra seg uansett. Vil du ikke bli med? (194).

Igjen impliserer Anniken at hovedpersonen henger etter i livet og at hun ikke er en fullverdig voksen uten barn. Det kan være at Anniken tror vennskapet deres vil styrkes dersom begge er foreldre, og at hun ser for seg at de kan oppdra barna side om side. Hovedpersonen spør om Anniken tror de kommer til å miste hverandre som venninner nå som hun er blitt mamma: «Hun er stille, så nikker hun forsiktig» (194). Jeg leser dette som to motstridende tanker: Anniken tror vennskapet deres vil styrkes hvis også hovedpersonen får barn, og samtidig tror hun at de kommer til å miste hverandre nå som hun selv har blitt mor. Ettersom hovedpersonen ikke har barn så har hun tid og mulighet til å stille opp for Anniken, som åpenbart trenger det. Hvis hovedpersonen selv hadde hatt barn selv er det ikke sikkert hun ville hatt tid til å prioritere vennskapet. Hovedpersonen påpeker dobbeltheten: «Hvis Philip og jeg hadde fått barn, så hadde jo vi blitt vår egen lille familie [...] dagene ville gått i ett, på hver vår kant, [...] jeg ville jo ikke sittet her nå» (194). Det er ikke garantert at vennskapet deres ville bestått dersom hovedpersonen også fikk barn. Anniken gir ikke noe svar, som kan være et tegn på at hun prosesserer det som skjer og muligens at hun føler at hun blir satt på plass av venninnen.

Nesten en måned senere får moren til Alex et nytt slag, og venneparet trenger nok en gang barnevakt. Det er nesten en måned siden venninnene snakket sist, men Anniken ser seg nødt til å be om hjelp fra hovedpersonen. Hovedpersonen stiller opp på kort varsel og de legger konflikten bak seg uten å snakke mer om det. Når Anniken først fortalte at hun var gravid reagerte hovedpersonen med sjokk. Da barnet ble født, skapte det en splittelse mellom venninnene. Anniken skjønner etter hvert at også hovedpersonen behøver støtte i sitt valg, og at venninnen både har kapasitet og lyst til å hjelpe henne med den nye tilværelsen. I slutten av romanen møter moren og ikke-moren hverandre med gjensidig respekt.

De nevner det HELE TIDA

I kapittelet «HELE TIDA» introduseres en rekke nye karakterer. Dette kapittelet er interessant i lys av Toril Mois begrep ettersom det illustrerer moderskapsmaset i praksis. Her møter hovedpersonen på forventninger og press fra venner og bekjente, men også fra fremmede. I tillegg får hun bekreftet mange av sine tanker om foreldrerollen, gjennom dialog med de andre karakterene. Blant annet møter hovedpersonen «Carolina som skulle være evig singel og barnløs» – en venninne som har møtt kjærligheten og bestemt seg for å få barn. Hovedpersonen lurer på hvorfor Carolina har endret mening, men venninnen nekter for at hun noen gang har sagt at hun ikke vil ha barn. Carolina mener derimot at man er egoistisk hvis man ikke får barn: «Det skal bli så deilig å ikke bare ha fokus på meg selv, man blir så selvsentrert av å ikke ha barn, som om du er det viktigste mennesket på jorda. Det er egoistisk, og jeg blir faktisk litt uvel når jeg møter folk som sier de ikke vil ha barn» (118). Jeg opplever venninnen som ufølsom i sitt utsagn. På en måte er det heldig at hovedpersonen er barnfri og ikke ufrivillig barnløs. Samtidig er måten Carolina karakteriserer folk som hovedpersonen med på å forsterke eksisterende stereotyper om barnfrie og bidrar til å gjøre barnfrihet enda mer tabu i samfunnet. Når Carolina sier at folk som ikke vil ha barn er egoistiske, kan det leses som at hun hevder at foreldre er uselviske.

En annen karakter som hovedpersonen møter i kapittelet, representerer et annet perspektiv – at foreldre kan oppleves som litt selvsentrerte. «Det aller fineste med å få barn», sier kollegaen Ola, «er å se at de blir små versjoner av deg selv. Man kan forme dem» (119). At Ola synes det aller fineste med barna sine er at de er små kopier av ham selv, peker mot en narsissistisk tendens. Barna blir en forlengelse av ham selv, og er forventet å skulle la seg forme slik han ønsker det. Hovedpersonen tror mennesket blir født som seg selv, selv om arv og miljø også er med på å forme en som person. I det Ola viser frem et bilde av sønnen sin, sier han: «Du burde få en du også» (119). Dette er et eksempel på moderskapsmas. Ola representerer et materialistisk syn på barn, som om de er en leirklump han kan forme fritt. Kommentaren om at hovedpersonen også «burde få en» gir samme inntrykk. Ola presenterer det som at barn er noe man kan kjøpe seg på butikken, eller noe som er lett å håndtere. I kapittelet «Hele tida» møter vi også Aleksander som jeg allerede har diskutert i lys av flerbarnsnormen. Både Aleksander og Ola virker å ta lett på det å få barn, og forsøker å overtale hovedpersonen til å «skaffe seg det».

En av hovedpersonens venninner Margrethe, som kan leses som en ambivalent barnfri figur, sier at hun tror hovedpersonen vil falle til ro med de valgene hun tar: «Nå vil du ikke ha barn, så du kan ikke sette deg ned og få et bare fordi du er redd for hva du vil ønske deg om ti-femten år. Men! [...] Jeg tror heller ikke du vil komme til å angre om du skulle få barn» (121). Venninnens filosofi er at det går bra uansett. Margrethe er en viktig bikaarakter ettersom hun er en av de få som bekrefter hovedpersonens valg om å ikke få barn. Sammen kan de to ha åpne samtaler om moderskapsmaset. Margrethe plages også av moderskapsmaset: «Jeg spør ikke folk om deres innerste hemmeligheter, men det å få barn, det er liksom helt greit å grave i, kanskje til og med alt første gangen du møter noen! Det er min livmor, liksom, den er INNI KROPPEN MIN!» (120). Margrethe har mange grunner for hvorfor hun ikke ønsker barn, men ønsker ikke å gå nærmere inn på dem når hovedpersonen spør: «Men jeg håper jo at alle de som får barn har like mange grunner til å ville ha dem. Jeg har bare aldri hatt lyst på barn. Eller, jeg har aldri møtt noen jeg har lyst til å få barn med» (121). Margrethe er dermed åpen for å få barn, hvis hun møter noen hun har lyst til å få barn med. Hun ønsker ikke å få barn med hvem som helst. Hovedpersonen derimot, kunne ikke tenke seg noen andre enn Philip å få barn med, men hun vil likevel ikke ha barn med ham.

Ved et annet tilfelle overhører hovedpersonen en samtale mellom to venninner på kafé. Den ene kvinnen, som også har med seg en barnevogn, sier: «Jeg hørte på en podcast at vi føder for få barn her i landet» (132). Kvinnen med barnevognen sikter til det faktum at om velferdsstaten skal kunne opprettholdes, må det fødes flere barn. Argumentet kan vi blant annet kjenne igjen fra Erna Solbergs nyttårstale, som ble holdt samme år som boka utkom: «Vi nordmenn får stadig færre barn. For å opprettholde folketallet, må hver av oss kvinner få litt mer enn to barn i gjennomsnitt» (Solberg 2019). Kvinnen uten barn sier at det fødes mer enn nok barn i verden og spør om man kanskje kan løse problemet med mer innvandring. Dette svarer ikke kvinnen med barnevognen på, som argumenterer for å innføre flerbarnstillegg: «de som får flere enn ett barn, burde få noe for det» (Strømsborg 2020, 132). Hun sikter til seg selv, og mener hun burde fått en ekstra form for kompensasjon for å ha fått to barn (132). Kvinnen uten barn spør: «Du fødte vel ikke Siri for å hjelpe velferdsstaten? Du fikk jo Siri fordi du ville?» (132). Spørsmålet minner om et hovedpersonen stiller tidligere i romanen: «Har du fått barn bare for at noen skal passe på deg når du blir gammel, spurte jeg tilbake en gang» (52). Kvinnen med barnevognen holder fast i sitt standpunkt: «Jeg synes allikevel jeg burde fått noe for det. Vi kunne fått skattelette, eller bare en pengesum per barn over ett». Romanen tar ikke opp at det allerede finnes muligheter for barnefamilier å få fradrag på skatt i Norge, i tillegg til at vi har en av verdens beste permisjonsordninger, samt

ordninger for barnetrygd og kontantstøtte. Det kan dermed være vanskelig å være enig i kvinnen med barnevognen sitt argument, uten mer informasjon om forholdene rundt. Ønsker hun mer enn det hun allerede får? Hun beskriver det å få barn som å fylle en kvote, som om det å få barn er noe man som menneske er pliktig til å få. Dette kan leses som et resultat av hvordan det politiske moderskapsmaset legger føringer og danner nye normer hos befolkningen. Videre kommer kvinnen med barnevognen med en interessant kommentar: «Dessuten har jeg jo egentlig bare fylt den kvota du ikke fyller, du som ikke har noen barn ennå» (132). Kommentaren kan fremstå som ufølsom, ettersom vi ikke vet om kvinnen uten barn er det ufrivillig. Kvinnen uten barn svarer ikke på utsagnet og hovedpersonen bestemmer seg for å gå: «Jeg ser mest på den barnløse venninna, som rører i kaffen sin uten å si noe» (133). Jeg leser det som at hovedpersonen kjenner seg igjen i kvinnen uten barn, og at hovedpersonen har empati for henne. Hovedpersonen legger merke til kvinnen uten barn sine reaksjoner, noe kvinnen med barnevogn ikke gjør. I romanen opplever ikke hovedpersonen at mødre er støttende overfor hennes valg om å ikke få barn, men hun klarer å stå i kritikken fordi hun er trygg på valget sitt. Det kan tyde på at kvinnen uten barn er ufrivillig barnløs ettersom hun slutter å bidra til samtalen etter venninnen kritiserer henne for å ikke ha barn. Kvinnen med barnevogn legger press på at man må få flere barn og snakker ned kvinner som ikke bidrar til å opprettholde folketallet. I tillegg ønsker hun at de som får flere barn skal få en belønning for det, og hever seg dermed over de uten barn. Kvinnen med barnevognen minner om hovedpersonens venninne Julia, som har «mistet all respekt for folk som sier de har dårlig tid eller sitter i tidsklemma, med mindre de også har barn» (130).

Et annet eksempel hvor hovedpersonen kjenner på det å være annerledes kommer i slutten av kapittelet «OPPDRADELSE», på siste side før kapittelet «HELE TIDA». Her befinner hovedpersonen seg på en fest. I det hun skal forlate festen får hun en kommentar fra en far: «Du har jo ikke barn engang» (114). Hovedpersonen har snakket med ham i flere timer allerede og fått høre alt om datteren hans: «jeg har sett utallige bilder av henne, i kjole og caps, mens hun maler, spiser, sykler, jeg veit hva hun liker, at hun kan flere bokstaver og at hun allerede gleder seg til å begynne på skolen» (114). Alt dette har hun fått vite uten å be om det, fra en hun ikke kjenner så godt. I likhet med hovedpersonens venninne Julia, mener faren at ordet «sliten» er forbeholdt de *med* barn: «Prøv en lang uke på jobb med en fire-åring som venter på deg hjemme, da kan vi snakke om sliten» (114). Hovedpersonen må holde igjen for å ikke si noe tilbake. Hele tiden blir hun påminnet om at hun er annerledes enn de i sin egen omgangskrets som har barn. Dette fører til at hun holder igjen informasjon om seg

selv for å unngå fordommer og videre spørsmål. Denne taktikken kalles for informasjonskontroll.

Informasjonskontroll som strategi

Hovedpersonen unngår å dele informasjon om seg selv i frykt for å vekke negative reaksjoner. Årsakene for hvorfor hovedpersonen ikke vil ha barn er komplekst og personlig. Det oppleves som vanskelig og sårt å skulle la andre få tilgang til disse tankene, men også risikabelt. At hovedpersonen opplever at det er vanskelig å kommunisere det hun føler kommer frem tidlig i romanen: «Dette er ikke noe jeg snakker med andre om. Det er noe jeg skammer meg over, noe jeg unngår, går lange muntlige omveier rundt. Når vennene mine snakker om å få barn, bytter jeg samtaleemne (21). Hovedpersonen har internalisert *de andres* stemme – de som forteller henne at hun kommer til å angre – og derfor skjuler hun sin barnfrihet:

Alle disse tinga jeg er redd for, som er det første jeg tenker på hver gang noen spør om jeg vil ha barn, en strøm av frytkfulle tanker og et eneste stort nei som fyller munnen min, men som jeg svelger og svarer noe diplomatisk om at jeg ikke har lyst på barn akkurat nå, eller at det ikke passer, eller at jeg ikke veit hva som skjer om et år eller to, jeg lar det være åpent, for å unngå flere spørsmål (174).

Ved å unngå å svare «nei» på spørsmål omkring barn, lar hovedpersonen andre få tolke hennes livssituasjon. Hun sier at hun ikke vil ha barn akkurat nå og lar det henge i luften. Problemet med dette svaret er at hun vil fortsette å få spørsmål om når hun skal få barn. På den måten vil hun, når hun kommer i en alder hvor det ikke lenger er mulig å få biologiske barn, bli betraktet som ufrivillig barnløs av omgivelsene. Da vil kanskje omgivelsene tro hun er ulykkelig i sin barnløshet. Hovedpersonen reflekterer rundt dette: «Er man egentlig lykkelig hvis alle rundt deg tror du er ulykkelig?» (191). Hvis de andre tror hun ufrivillig barnløs vil de synes synd på henne, men hvis de får vite at hun frivillig lever uten barn vil hun dømmes: «Hvis jeg velger å ikke få barn, vil jeg fortsette å bli møtt med medlidenhet og sympati, for ikke å si harme og beskyldninger om egoisme?» (191). Hvis hun unngår å fortelle andre at hun ikke ønsker barn, slipper hun unna konflikt og beskyldninger. På denne måten maskerer hun sin egentlige identitet, og passerer som «en normal kvinne», som ønsker seg barn. I tillegg tilfredsstiller hun de forventningene andre har til henne som kvinne.

Romanen består av mye indre dialog hvor hovedpersonen reflekterer over de ulike grunnene til at hun ikke vil bli mor. Hun deler i liten grad disse tankene med familie og

venner, noe som kan være grunnen til at de har vanskeligheter med å forstå henne.

Hovedpersonen har et stort behov for å tilfredsstille andre: «Jeg skulle ikke ønske at jeg kunne lese tanker, men jeg skulle ønske at jeg til enhver tid visste hva menneskene rundt meg ville og ønska, så ville jeg kunne gjøre mitt for å aldri skuffe dem eller gå imot dem eller såre dem» (63). Frykten for å skuffe de hun er glad i er en viktig motivasjon for hovedpersonens bruk av informasjonskontroll. Samtidig kan hun ikke få barn bare for å tilfredsstille sine nærmeste. Philip, Anniken, Alex og moren vet at hun ikke vil ha barn, men hovedpersonen går ikke i dybden for hvorfor – muligens fordi hun er redd for å såre dem. Hvis hun var ærlig med moren og Anniken, kan det hende at de ville tatt hennes argumenter som kritikk rettet mot deres eget valg om å få barn. Hovedpersonen har ikke en ordentlig samtale med moren om valget sitt. Det kan være fordi moren allerede er sår og lei seg, ettersom hun ikke kommer til å bli bestemor. Det kan også være fordi hovedpersonen er redd for at moren skal ta begrunnelsen hennes som kritikk av den oppdragelsen moren har gitt henne. Gjennom romanen reflekterer hovedpersonen over sin barndom og hvordan det er å være barn. Selv om hun har hatt en fin oppvekst, vil det alltid være ting som kunne vært gjort annerledes: «Foreldre venter på en takk, og barn venter på en unnskyldning» (190).

Julemiddagen er et eksempel på en situasjon hvor hovedpersonen benytter seg av informasjonskontroll og unngåelsesstrategier. Hun griper ikke inn når moren sier at alt hun ønsker seg til jul er barnebarn. Når onkel Trond etterlyser ekteskap og barn, svarer hun bare «Jeg tror ikke vi skal gifte oss» (34). Det er mulig at det er mer akseptabelt å ikke gifte seg, enn det er å ikke få barn. Derfor nevner hun bare ekteskap i svaret sitt, og utelater at det heller ikke kommer til å komme noen barn. En konsekvens av at hovedpersonen unngår å snakke om det, er at de nærmeste ikke forstår seg på henne. Selv ikke Philip er hun fullstendig ærlig med. Kanskje fordi det er han som opplever de største konsekvensene av hennes valg. Hun er fast bestemt, mens han er ambivalent. Når hun blir gravid tør hun ikke si hva hun egentlig vil, og svarer «Jeg veit ikke» når spørsmålet om abort dukker opp. Hun omtaler Philip som en «myk mann», men hun er fortsatt redd for å bli fanget i et forhold hvor hun som kvinne er forventet å ta mest ansvar. Dette kan ikke hovedpersonen dele med Philip, fordi det kan såre ham.

Det er ikke bare i de nære relasjonene at hovedpersonen må begrense informasjonen hun gir. Når kompisen Aleksander spør henne om hun ikke skal ha barn snart, påpeker han: «Det er et helt legitimt spørsmål i din alder» (123). Hovedpersonen svarer bare «Javel», i stedet for å fortelle at hun faktisk ikke vil ha barn. Det er en måte å kontrollere informasjonen andre får

om henne. Det er også en måte å unngå konflikt og ubehagelige spørsmål omkring hennes valg om å ikke få barn.

Hovedpersonen opplever å få et spesifikt spørsmål, når hun forteller at hun ikke vil ha barn: «Alle spørsmåls mor: Men vil du ikke at noen skal passe på deg når du blir gammel?» (52). Til og med fra Philip får hun en variant av spørsmålet: «Vil du virkelig sitte aleine som pensjonist bare for å kunne dra på festival hvert år?» (50). Ved en anledning bestemmer hovedpersonen å stille spørsmålet i retur til en forelder: «Har du fått barn bare for at noen skal passe på deg når du blir gammel, spurte jeg tilbake en gang» (52). På samme måte som hovedpersonen har mange grunner for å ikke ville ha barn, har foreldre mange grunner til det motsatte. Likevel avfeier personen spørsmålet: «Nei, fnyste hun som først hadde spurt meg. Det skjønner du vel» (52). Hovedpersonen opplever å måtte forsvare seg hver gang hun åpner opp om livsvalget sitt, men foreldre trenger ikke det – fordi de opplever sine grunner som selvsagte. Hovedpersonen kan ikke stå opp for seg selv, fordi hun er redd for at det vil provosere. Anniken kommer stadig med stikk om at hovedpersonen ikke kan forstå hennes situasjon, og impliserer at venninnen ikke er like voksen som henne – fordi hun ikke har barn. Når hovedpersonen endelig står opp for seg selv blir Anniken satt ut, og det resulterer i at de ikke snakker sammen på en stund. Denne situasjonen viser at når hovedpersonen er ærlig, så får det konsekvenser. Derfor er det lettere å holde tankene for seg selv og bevege seg rundt spørsmål og diskusjoner som omhandler barn.

Informasjonskontroll og passeringsstrategier kan oppleves som en kortvarig løsning. Hun blir hele tiden påminnet om at hun er annerledes på grunn av gjentakende spørsmål om hvorvidt hun skal ha barn. Dette skaper en følelse av ensomhet: «Alle som var på festen har ett eller flere barn. Jeg er den eneste igjen som ikke har fått barn. Jeg tenker ikke på det før noen nevner det, men de nevner det hele tida. Hele jævla tida» (114). Hovedpersonen kan passere som en som ønsker barn i fremtiden, men faktum er at hun ikke har barn – og hun skiller seg dermed ut blant jevnaldrende kvinner. Samtidig er hovedpersonen trygg og sikker i sitt valg. Hun er redd for å såre de hun er glad i, men ønsker ikke å leve livet sitt for noen andre enn seg selv.

3. Avsluttende refleksjoner

I denne oppgaven har jeg undersøkt Linn Strømsborgs roman *Aldri, aldri, aldri* (2019), med mål om å finne ut hvordan verket fremstiller det å velge et liv uten barn. I analysen har jeg benyttet meg av feministiske teoretiske perspektiver og Toril Mois begrep *moderskapsmas*. I kombinasjon med Erving Goffmans begrep *informasjonskontroll*, har jeg undersøkt hvordan hovedpersonen opplever stigma knyttet til sin barnfrihet. Jeg har forstått moderskapsmas som et overordnet perspektiv som favner verkets fremstillinger av eksternt press, som kommer til syne i hovedpersonens samhandling med bikaakterene. I tillegg forstår jeg informasjonskontroll som en strategi hovedpersonen benytter seg av for å unngå negative reaksjoner knyttet til egen barnfrihet. Målet med analysen har vært å undersøke hvordan skjønnlitteraturen kan favne ulike perspektiver knyttet til moderskapet, i en roman hvor hovedpersonen ikke selv ønsker å bli mor.

De ulike perspektivene i romanen bidrar til å lede oppmerksomheten bort fra hovedpersonen. Romanen er derfor vanskelig å sammenligne med flere av de personlige beretningene man kan lese om i *Evig Barnefri* og *Ingens mamma*. Til tross for at også Sheila Hetis hovedperson i *Motherhood* formes av og diskuterer med bikaakterne, er historien i stor grad knyttet til hovedpersonens identitet. Det som videre skiller *Aldri, aldri, aldri* fra lignende verk, er at den viser moderskapstematikken fra ulike perspektiver. Til tross for at hovedpersonen ikke endrer mening, så har hun tilegnet seg ny innsikt gjennom bikaakterene. I begynnelsen av romanen er hun bitter på sine tidligere venner som forsvant ut av livet hennes så fort de fikk barn, men når bestevenninnen Anniken får barn innser hovedpersonen at mødre også trenger støtte. Anniken derimot, forsøker å distansere seg, men hovedpersonen skjønner at noe er galt og er oppmerksom på venninnens reaksjoner. Romanen inviterer leseren til å reflektere over ulike problemstillinger knyttet til det å ønske seg barn, men mest av alt inviterer den til å reflektere over problemstillinger knyttet til det å ikke ønske seg barn.

Bli mor?

Det er ulike grunner til at noen avviser foreldreskapet. Det kan være helsemessige, politiske eller eksistensielle grunner. Hovedpersonen faller innunder sistnevnte kategori – hun ønsker

frihet. Det burde kanskje ikke være så vanskelig å respektere et slikt valg, men hovedpersonen opplever stadig vekk at hun må forsvare valget sitt. Hun benytter seg derfor av ulike strategier for å unngå konflikt. Hun unngår å svare på spørsmål, bytter samtaleemne eller spiller med i samtalen. De gangene hovedpersonen forsøker å utfordre karakterene som har valgt å få barn, og stiller spørsmål ved deres valg, opplever hun ikke å få tilfredsstillende svar tilbake. Hun må rettferdiggjøre valget sitt, men det behøver ikke foreldrene i romanen.

Hovedpersonen opplever at hennes private valg er noe flere i romanen har meninger om. Venninnen Margrethe ytrer frustrasjon over at spørsmål rundt det å få barn er avprivatisert: «Jeg spør ikke folk om deres innerste hemmeligheter, men det å få barn, det er liksom helt greit å grave i» (Strømsborg 2020, 120). Når hovedpersonen forteller at hun ikke vil ha barn, opplever hun å bli møtt med mistro og spørsmål som; «Hva om du angret deg?» eller «Hvem skal passe på deg når du blir gammel?». Hovedpersonen er en voksen kvinne i midten av 30-årene, og likevel stilles det spørsmål om hvorvidt hun *egentlig* har tenkt over valget sitt. Dermed tas hun ikke på alvor, kan hende fordi hun bryter med det som anses som «naturlig kvinnelig oppførsel». Toril Moi skriver: «Det er bare en generasjon siden norske kvinner sto på barriadene for retten til selvbestemt abort. På den tiden var det fremdeles mulig å diskutere om moderskap var ønskelig for alle kvinner» (Moi 2004). Jeg har ofte lurt på hvorfor det er så vanskelig å snakke om det å ikke ville ha barn. Hvorfor blir enkelte så provosert når andre sier at de ikke vil ha barn? I dag eksisterer det en rekke ordninger som legger til rette for at en skal kunne bli forelder. Ufrivillig barnløshet fremstår som et problem som velferdsstaten ønsker å løse: «Skal du være ufrivillig barnløs i vår tid, bør du være det i den skandinaviske velferdsstaten» (Haugen 2020, 15). På grunn av ny reproduksjonsteknologi kan det se ut som at det å få barn har beveget seg ut av den private sfære – og inn i den offentlige. Kan velferdsstatens ordninger ha gjort det mer utfordrende å stå imot normen? Tove Ingebjørg Fjell skriver at offentlige debatter omkring ny reproduksjonsteknologi kan ha gjort det vanskeligere for barnfrie, og særlig for barnfrie kvinner i fruktbar alder (Fjell 2008, 84). Det kan hende at ny reproduksjonsteknologi har gitt barn en ny status i samfunnet, og derfor har barnfrie kvinner blitt skjøvet enda lengere ut i «utkanten av kjernefamilieidealet, og ytterligere ut i heteronormativitetens periferi» (84).

Simone de Beauvoir er kritisk til moderskapet: «Det finnes en kvinnelig funksjon som det i dag er nesten umulig å ta inn over seg i full frihet, det er morsrollen» (Beauvoir 2000, 794). Kvinnen må ifølge de Beauvoir «velge mellom en barnløshet som ofte føles som en smertefull frustrasjon og forpliktelser det er vanskelig å forene med en yrkesutøvelse» (794). Moderskapet slik det så ut for de Beauvoir lot seg ikke kombinere med hennes

frihetsideologi. Er denne problemstillingen fremdeles aktuell i dag? *Aldri, aldri, aldri* formidler i hvert fall en slik tendens. Hovedpersonen reflekterer over forventningene andre har til henne som kvinne. Det er annerledes å være mor enn det er å være far, og kjønnene er ikke likestilt når det kommer til ansvarsfordeling i hjemmet. Venninnen Julia tar det største ansvaret hjemme og må krangle seg til fri fra familien – i tillegg må hun dra på jobb hver dag. Kristina Leganger Iversen reflekterer omkring moderskap og feminisme i *Bli mor no?»: «Å lese Beauvoir gjer det freistande å spørje: Kor mykje skal ein måtte gi opp for å bli mor?» (Iversen 2019, 40). Videre skriver Leganger Iversen: «Eg trur eg har lyst på barn, til å bli forelder. Men lyst til å bli mor?» (51). Det kan tenkes at sterke forventninger knyttet til hvordan en mor bør være gjør kvinner usikre på om de har lyst på barn. Dette perspektivet viser seg også i *Aldri, aldri, aldri*. Hovedpersonen har et ambivalent forhold til morsrollen, men tror hun ville vært en god far. Dette forsterkes i hovedpersonens betraktninger av mødrene i romanen, som opplever press fra samfunnet og sterke forventninger til seg selv i forbindelse med morsrollen. Dette kommer særlig til syne i Annikens forandring etter hun får barn. Det kan se ut som at moderskapsmaset bidrar til å opprettholde et kvinnelig idésyn som er skadelig både for mødre og ikke-mødre.*

Mellom Haugen og Moi

Haugen kritiserer Moi for å knytte ufrivillig barnløshet til moderskapsmaset på det Haugen mener er en problematisk måte: «Ufrivillig barnløshet er en tilstand som er taushets- og skambelagt for mange – skal de spredte forsøkene på å bære en åpenhet om det fordømmes som et konformitetspress?» (Haugen 2020, 28). Hun mener at det som går tapt i Mois argumentasjon er en solidaritet mellom ufrivillige og frivillige barnløse, som begge står utenfor normen (28). Haugen spør om Moi ikke bedriver «en trivialisering av ufrivillige barnløshet – en påstand om at den ulykkelige barnløse er forledet av patriarkatet og av normene» (28). Hun stiller seg kritisk til om ufrivillig barnløshet ville være enklere å bære om man skulle fjerne moderskapsmaset: «Moi ser den eksistensielle katastrofen som et tegn på hvor dypt moderskapsmaset stikker. Men hva om det er et tegn på hvor dypt ufrivillig barnløshet stikker?» (28). Haugen kommer med et viktige perspektiv i sin kritikk, og jeg skal ikke se bort ifra at ufrivillig barnløshet stikker dypt. Samtidig opplever jeg ikke at Moi trivialisere ufrivillig barnløshet i sin tekst. Jeg leser det som at moderskapsmaset forsterker en allerede eksistensiell krise for ufrivillig barnløse. Derfor anser jeg det som viktig at

barnfrie er bevist på privilegiet i å kunne *velge* å ikke få barn. Til tross for at romanen til Strømsborg viser at det kan oppleves som vanskelig å være barnfri, tror jeg selve moderskapsmaset er mer skadelig for barnløse. Et verk som illustrerer dette på en god måte er *En virkelig kvinne* (2019) av Heidi Linde. Hovedpersonen er ufrivillig barnløs og har vært gjennom utallige prøverørsforsøk og hormonbehandlinger. Prøvingen begynner å tære på ekteskapet, men hun er fast bestemt på at de *skal* få et barn. I hverdagen opplever hun flere eksempler på moderskapsmas; blant annet på nyhetene, i reklamer og i samtaler med venner. Dette fører til at hun kjenner seg mislykket fordi hun ikke klarer å bli gravid. Selv om barnløshet ikke tematiseres i noen særlig grad i *Aldri, aldri, aldri*, tror jeg romanen kan være med på å belyse hvordan moderskapsmaset kommer til syne i hverdagslige samtaler mellom mennesker.

I *Det gulte landet* reflekterer Haugen over Strømsborgs roman, og skriver at hovedpersonen «står i en søstersolidaritet med sin venninne» (2020, 166). Det kan dermed se ut som at Strømsborgs roman plasserer seg i en slags mellomposisjon. Der hvor mange av de andre barselromanene formidler en rift mellom mødre og barnfrie, men også barnløse og barnfrie, klarer muligens Strømsborg å balansere denne konflikten. Samtalene mellom venninnene, og konfliktene de møter på, er med på å vise flere sider av saken. Fortellerstemmen er i hovedsak den navnløse hovedpersonen, men fortelleren legger seg også tett opp mot Anniken. Gjennom Anniken får hovedpersonen, og leseren, være vitne til barseltidens skyggesider. Hovedpersonen og Anniken opplever at det er vanskelig å forstå hverandre og det gjør vennskapet vanskelig for en periode, men til slutt klarer de å respektere hverandres valg. Romanen viser at solidaritet mellom mødre og ikke-mødre er mulig.

Veier videre

Toril Moi etterlyser representasjon av ulike familiekonstellasjoner. Strømsborgs hovedperson vil ikke ha barn, men det betyr ikke at hun ikke vil ha en familie. Det finnes ulike måter å ha en familie på – og i hovedpersonens tilfelle er det betydningen av nære venner som er sentral. Anniken, Alex og Ella beskrives av hovedpersonen som «den lille gjengen min» (Strømsborg 2020, 143). Hun trenger ikke få barn for å kjenne på samhold og tilhørighet. Vennskap er en viktig tematikk i romanen. Hovedpersonen kjenner på sorg over å ha mistet venner til foreldreskapet og hun er redd for at også Anniken skal forsvinne. Det kunne vært interessant å undersøke denne problemstillingen nærmere; hvordan endres vennskap når noen får barn?

I analysen har jeg undersøkt *Aldri, aldri, aldri* i lys av moderskapsmas og informasjonskontroll. Jeg vil likevel påpeke at romanen kan leses inn i andre kontekster – blant annet som klimalitteratur. Selv om klimaperspektivet ikke er hovedtematikken i romanen, er den til stede og kan være gjenstand for videre analyse. Samme år som romanen ble utgitt kom også Verena Brunschweigers manifest *Kinderfrei statt Kinderlos* («Barnefri, ikke barnløs»). Utgivelsen skapte stor debatt i hjemlandet og i internasjonale medier, og det kostet Brunschweiger nesten jobben som lærer. Brunschweiger er klimaaktivist og antinatalist, og benytter klimaforskning i sine utgivelser, som virker å provosere mange. Erle Marie Sørheim spør: «Hvordan ville en lignende bok blitt mottatt i Norge?» (Sørheim 2019). Klimaendringer ligger og ulmer i samtlige av barselbøkene, blant annet i Silje Bekeng-Flemmens *Velkommen til dyrehagen* (2019), som beskriver en like varm sommer som i *Aldri, aldri, aldri*. I Marie Landmarks *Til slutt blir du selvlysende* (2020), beskriver forfatteren en hovedperson som både er klimaaktivist og får barn: «Jeg var med på å lage et barn i et svakt øyeblikk av lyst og håp, i en tro på at dette mennesket kunne være en ressurs i en allerede overbefolket verden» (Landmark 2020, 120).

Hovedpersonen i *Aldri, aldri, aldri* stiller seg spørrende til venninnene som pleide å argumentere for å forbli barnløse for miljøets skyld, men som endte opp med å bli mødre likevel (Strømsborg 2020, 46). I tillegg anerkjenner hun at det å fly er miljøskadelig: «Jorda har det best om vi alle bare blir der vi er, om vi ikke driver og flyr overalt hele tida for å dra på helgeturer, ferier, jobbreiser» (27). Det refereres til at handlingen finner sted en unormal varm sommer: «Det har ikke regna på flere uker» (144), «Det har vært tropenetter siden Ella ble født, det er den varmeste sommeren jeg kan huske» (167). Referansene bygger opp til et større tankeutbrudd som vitner om hovedpersonens klimaangst:

[...] man kan ikke vite noe om framtida, om klimaendringene og utslippene, kanskje vil det neste mennesket være dråpen som får begeret til å renne over, kanskje vil det neste mennesket, det som skulle blitt mitt, vårt, være det som tipper vektskåla så alt velter utover, syklonene kommer, flommen tar oss, asteroidene regner, polene smelter, kontinentene revner, gravitasjonen oppheves og universet imploderer (192).

Når Anniken får brysthinnebetennelse og må på sykehuset, skifter synsvinkelen fra hovedpersonen til Alex. Han passer barnet og kjenner på en uro: «En stadig voksende frykt for framtida, for all verdens katastrofer for sykdom og død for alt som kan gå gale uten at han kan gjøre noe for å redde dem» (140). Selv om miljøkrisen ikke nevnes eksplisitt er det nærliggende at også dette faller innunder Alex sine bekymringer. Det er rom for mer

forskning på forholdet mellom det å få barn og miljø. Det kunne vært interessant å utføre komparative analyser av ulike romaner som både tematiserer klimaendringer og foreldreskap. Her kan muligens barnfrihetsbøkene bidra med nye perspektiver på foreldreskapet.

Det kreves mot å være annerledes

«Det skal mot til for en norsk kvinne i dag å si at hun ikke ønsker seg barn», hevder Toril Moi i sin kronikk (2004). Femten år senere kommer *Aldri, aldri, aldri*, som skildrer en lignende virkelighet. De siste årene har tematikken blitt løftet med jevne mellomrom, men som romanen formidler er det fremdeles et tabu å velge å ikke få barn. Hovedpersonen opplever at menneskene rundt henne blir provosert, såret og skuffet over valget hun har tatt. Selv om hovedpersonen kjenner seg annerledes på grunn av valget sitt, så er hun ikke villig til å bøye under for moderskapsmaset. Hun er derimot så sikker på valget sitt at hun gir slipp på samboeren Philip, slik at han kan realisere sin egen drøm om å få barn. Det har blitt en slags vedtatt sannhet at en aldri angret et barn, men hovedpersonen er ikke villig til å teste ut den teorien: «Jeg synes vi skal vite helt sikkert hva vi vil i morgen eller neste uke før vi baserer et valg på det i dag» (Strømsborg 2020, 37).

Eivind Myklebust skriver at romanen «illustrer at det å vere frivillig barnlaus er eit avvik, enn så vanleg det er» (Myklebust 2019). At hovedpersonen lever et vanlig liv, samtidig som hun representerer et avvik oppfatter jeg som to motstridende tanker. Selv om vi kan betrakte det å få barn som et personlig valg, opplever mange barnfrie å bli møtt med negative reaksjoner når de forteller at de ikke vil ha barn. Carolina, venninnen som ombestemte seg angående barn, har fått et negativt syn på barnfrie: «man blir så selvsentret av å ikke ha barn, som om du er det viktigste mennesket på jorda. Det er egoistisk, og jeg blir faktisk litt uvel når jeg møter folk som sier de ikke vil ha barn» (Strømsborg 2020, 118). Et slikt syn på barnfrie som egoistiske er gjennomgående i romanen. I møte med dette synet opptrer hovedpersonen som nølende når spørsmålet om barn dukker opp, og hun unngår å svare direkte på det ved å ta i bruk strategien *informasjonskontroll*. Å gjøre kontroversielle livsvalg, som det å velge bort barn, koster en del sosialt: «En må akseptere ikke å bli trodd, og en må godta at andre tenker at en er en egoist og en avviker» (Fjell 2008, 84). Frykten for å bli stigmatisert og betraktet som en avviker, kan føre til at kvinner som i utgangspunktet er usikre på valget sitt bestemmer seg for å få barn likevel. Det kan gå bra, som venninnen Margrethe sier, men det kan også gå dårlig. Mormoren til hovedpersonen kan leses som en

karakter som angret på moderskapet. Til tross for at hun har oppdratt barna sine, opplever ikke datteren at moren noen gang har vært glad i barn. Mormoren fikk barn fordi det var forventet av henne. Mormoren er fra en annen generasjon, men moderskapsmaset finnes fremdeles i dag. Et slikt moderskapsmaset bidrar til at vi som samfunn må stille oss spørsmålet om hvorvidt kvinner egentlig har et fritt valg når det gjelder moderskapet.

«Jeg har venta hele livet på at jeg skal endre mening, på at jeg skal bli som dere andre», står det tidlig i romanen (Strømsborg 2020, 19). Hovedpersonen henvender seg til «dere andre», men hvem er det? Det kan være familie og venner som presser henne til å tenke på sin fertilitet, men det kan også være en henvendelse til leseren. Romanen kan derfor leses som en forsvarstale for et barnefritt liv. Strømsborg behandler tematikken med varsomhet og beveger seg så vidt inn i det politiske i skildringer av morsrollen og farsrollen. Dette kan være en årsak til at romanen ikke har provosert kritikerne i den grad man kanskje kunne forvente. Romanen formidler at det er ulike måter en kan være annerledes i samfunnet på. Videre formidler romanen at barnfrie kvinner opplever å bli stigmatisert for sine valg – til og med i nære relasjoner. I møte med omverdenen opplever hovedpersonen å føle seg utenfor. Hun er alene om sitt valg og det oppleves som sårbart og vanskelig. Kanskje kan romanen bidra til å skape gjenkjennelse for mennesker i lignende situasjoner, og som kjenner på de samme følelsene i møte med moderskapsmaset.

Litteratur

- Aschim, Nora. 2019. «De frivillig barnløse.» *Universitas*, 31. august 2019.
<https://universitas.no/sak/65993/de-frivillig-barnlose/>.
- Adolfsson, Josefine. 2013. *Ingens mamma: Tolv kvinner om barnfrihet*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Beauvoir, Simone de. 2000. *Det annet kjønn*. Oversatt av Bente Christensen. Oslo: Pax.
- Bekeng-Flemmen, Silje. 2019. *Velkommen til dyrehagen*. Oslo: Gyldendal.
- Blackstone, Amy. og Mahala Dyer Stewart. 2016. «“There’s More Thinking to Decide”:
How the Childfree Decide Not to Parent.» *The family journal* 24 (3): 296–303.
doi:10.1177/1066480716648676.
- Campbell, Elaine. 1985. *The Childless Marriage: An Exploratory Study of Couples Who Do Not Want Children*. London: Tavistock Publications.
- Coates-Davies, Josephine. 2020. «The Experience of Being a Childfree Woman.» I *The Existential Crisis of Motherhood*, redigert av Claire Arnold-Baker, 241–56. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-56499-5_13.
- Currie, Mark. 2022. «Maybe baby: uncertainty and decision in Sheila Heti’s *Motherhood*.» *Textual Practice*, 36 (1): 116–134. DOI: 10.1080/0950236X.2020.1789207.
- Diez, Katherine. 2020. «Fem stjerner: Endelig! Romanen, der vil sætte en stopper for galskabsinvasjonen af kvinders livmoder.» *Berlingske*, 28. august 2020.
<https://www.berlingske.dk/content/item/1497648>.
- Edwards, Natalie. 2015. «Deliberately Barren? the Rejection of Motherhood in Contemporary French Women's Life Writing.» *Australian Journal of French Studies* 52 (1): 24–36. DOI:10.3828/AJFS.2015.02.
- Fjell, Tove Ingebjørg. 2008. *Å si nei til meningen med livet?: en kulturvitenskapelig analyse av barnfrihet*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Fridtun, Kristin. 2019. «Barnfribøkene er svært etterlengta, skriv Kristin Fridtun.» *Morgenbladet*, 17. september 2019.
<https://morgenbladet.no/ideer/2019/09/barnfribokene-er-svaert-etterlengta-skriv-kristin-fridtun>.
- Furre, Heidi. 2018. *Dyret*. Oslo: Flamme Forlag.
- Gjerde, Martine White. 2021. «Barnløshet i *Aldri, Aldri, Aldri* av Linn Strømsborg. I lys av

- feministisk litteraturteori.» Bacheloroppgave, NTNU.
<https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2782023>.
- Goffman, Erving. 1963. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Grov, Astrid. 2012. «Kvinner og cupcakes. Intervju med Toril Moi.» *Syn og segn*, 3-2012: 28–35.
- Haugen, Karin. 2020. *Det golde landet: Et essay om barnløshet, biologi og frihet*. Oslo: Gyldendal.
- Hellesund, Tone. 2003. *Kapitler fra singellivets historie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Heti, Sheila. 2018. *Motherhood*. New York: Henry Holt and Company.
- Hygen, Hans Olav Kval. og Jostein Mamen. 2019. «2018 i et klimaperspektiv.» *Meteorologisk institutt*, 26. mars 2021. <https://www.met.no/nyhetsarkiv/2018-i-et-klimaperspektiv>.
- Imeland, Vilde Sagstad. 2019. «Best uten barn.» *Morgenbladet*, 16. august 2019.
<https://www.morgenbladet.no/boker/anmeldelser/2019/08/16/best-uten-barn/>.
- Iversen, Kristina Leganger. 2019. *Bli mor no?*. Oslo: Samlaget.
- Kvalshaug, Vidar. 2019. «Inderlig, sårt og vesentlig.» *BOK365*, 30. august 2019.
<https://bok365.no/artikkel/inderlig-sart-og-vesentlig/>.
- Landmark, Marie. 2020. *Til slutt blir du selvlysende*. Oslo: Forlaget Oktober.
- Linde, Heidi. 2019. *En virkelig kvinne*. Oslo: Gyldendal.
- Lovett, Laura L. 2010. «Pronatalism.» *Encyclopedia of Motherhood*, redigert av Andrea O'Reilly, 1029. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
<https://dx.doi.org/10.4135/9781412979276.n560>.
- Lunde, Adriane Lilleskare. 2019. «Linn (33) har aldri hatt lyst til å bli mamma.» *VG*, 31. Juli 2018. <https://www.vg.no/forbruker/livsstil/i/P9Ep2p/linn-33-har-aldri-hatt-lyst-til-aa-bli-mamma>.
- Moi, Toril. 2000. «Innledning.» I *Det annet kjønn*. 7–29. Oslo: Pax forlag.
- Moi, Toril. 2002. *Sexual/textual politics: feminist literary theory*. 2. utgave. London: Routledge.
- Moi, Toril. 2004. «Moderskapsmaset.» *Morgenbladet*, 2. januar, 2004.
<https://morgenbladet.no/2004/01/moderskapsmaset>.
- Madestam, Malin. 2020. «“Vad tänker hon syssla med istället?”: Om röster och dialogicitet i Sheila Hetis *Moderskap*.» Student thesis, Linnéuniversitetet.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-96418>.

- Myklebust, Eivind. 2018. «Morskvalar». *Bokmagasinet, Klassekampen*. 17. august 2019: 12.
- Peck, Ellen og Judith Senderowitz. 1974. *Pronatalism: The Myth of Mom and Apple Pie*. New York: Thomas Y. Cromwell Company.
- Peterson, Helen. 2011. «Barnfri: En stigmatiserad position.» *Sociologisk Forskning* 48 (3): 5–26. <https://www.jstor.org/stable/41698141>.
- Prytz, Camilla. 2015 «Verdens beste liv.» I *Evig barnefri: Historier om frivillig barnløshet*, redigert av Heidi Helene Sveen, 44–56. Oslo: Humanist forlag.
- Ruset, Endre. 2018. «En tsunami av brystmelk treffer bokmarkedet denne høsten.» *Dagbladet*, 4. august, 2018. <https://www.dagbladet.no/kultur/en-tsunami-av-brystmelk-treffer-bokmarkedet-denne-hosten/70071456>.
- Shirm, Gretchen. 2022. «Sheila Heti, Melanie Klein and Motherhood.» *Critique: Studies in Contemporary Fiction*. DOI: 10.1080/00111619.2021.2024128.
- Solberg, Erna. 2019. «Statsministerens nyttårstale 2019.» *Regjeringen*, 1. januar 2019. <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/smk/taler-og-innlegg/statsministeren/talerogartikler/2019/statsministerens-nyttarstale-2019/id2623249/>.
- Statistisk sentralbyrå. 2022. «Økt fruktbarhet for første gang på 12 år.» 9. mars 2022. <https://www.ssb.no/befolkning/fodte-og-dode/statistikk/fodte/artikler/okt-fruktbarhet-for-forste-gang-pa-12-ar>.
- Strømsborg, Linn. 2020. *Aldri, aldri, aldri*. 2. utgave. Oslo: Flamme forlag.
- Sveen, Heidi Helene. 2015. *Evig barnefri: Historier om frivillig barnløshet*. Oslo: Humanist Forlag.
- Sørheim, Erle Marie. 2019. «Bokanmeldelse: Barnefri for klimaets skyld?» *Aftenposten*, 11. oktober, 2019. <https://www.aftenposten.no/kultur/i/EWERLj/bokanmeldelse-barnefri-for-klimaets-skyld>.
- Time. 1972. «Down with Kids.» *Time*, 3. juli 1972. <https://time.com/vault/issue/1972-07-03/page/37/>.
- Urke, Katrine Judit. 2019. «Får meg til å hulkegrine.» *Dagbladet*, 27. november 2019. <https://www.dagbladet.no/kultur/far-meg-til-a-hulkegrine/71836823>.
- Veevers, Jean E. 1980. *Childless by choice*. Toronto: Butterworths.
- Vågsether, Ida. 2019. «En forsvarstale for de barnløse.» *Stavanger Aftenblad*, 17. September 2019. <https://www.aftenbladet.no/kultur/i/MRW535/en-forsvarstale-for-de-barnloese>.
- Witting, Monique. 1993. «One Is Not Born A Woman.» *The Lesbian and Gay Studies*

Reader, redigert av Henry Abelove, Michèle Aina Barale og David M. Halperin,
103–109. New York/London: Routledge.

Wolf, Kate. 2018. «A Fundamentally Absurd Question: Talking with “Motherhood” Author
Sheila Heti.» *Los Angeles Review of Books*, 7. mai, 2018.

<https://lareviewofbooks.org/article/a-fundamentally-absurd-question-talking-with-motherhood-author-sheila-heti/#!>